

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

V.

Изазили половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

X.

КРАТКИ УСТАВ

или

ЦРКВЕНО ПРАВИЛО

ЗА УЧЕНИКЕ

БОГОСЛОВСКО-УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ.

BIBLIOTEKA

CRNE GORE

— CRNOJEVIĆ

ТРЕЋИ ДИО.

О саједињењу Богослужења. Предходна спрема.

П. Шта разумијевате ви под именом саједињења св. богослужења?

Од. Под именом саједињења св. богослужења разумијевамо такву црквену службу, у којој се нераздјеливо саједињавају два засебна одјељења богослужења тако, да се ушљед тога из једнога и другогa богослужења састављају неке особитости.

П. Која се именом богослужења могу тако ујединити?

Од. Ова уједињења могу бити тројака, и то:

- 1) Саједињење велике вечерње с празничном јутрењом. Овакво саједињење назива се: „Свеноћним бденијем“.
- 2) Саједињење великог повечерија с празничном јутрењом.
- 3) Саједињење велике вечерње с литургијом.

ГЛАВА ПРВА.

О свеноћном бденију.

П. Кад се држи свеноћно бденије?

Од. Свеноћно бденије може бити (ако то нареди настојатељ) у очи свијех недјељнијех и празничнијех дана, осим само некијех особитијех празника, за које је уставом прописана особита служба. Тако на пр. између свијех недјељнијех дана свеноћно бденије не може бити на празнике Пасхе. Свеноћно бденије такође не може бити на празнике: Рождество Христово; св. Богојављење; у понедјељник Духова и на Благовијест, ако се је у очи Благовијести држала пређеосвећена литургија.

Даље свеноћно бденије може се држати (по наредби настојатеља) и у такве дане, у које оно уставом није одређено, и то као: на дане владаочеве свечаности; дане какве велике побједе над непријатељем отачества. Најпослије свеноћно бденије може бити назначено, кад то за умјесно настојатељ нађе; јер у уставу често се наводи израз: „Аще изволитъ настоятель тво-ришь бдѣніе“.

П. Како ваља разумјети ријечи свеноћно бденије?

Од. Ријечи свеноћно бденије ваља разумјети буквално. Свеноћно бденије такво је богослужење, које се продужава преко цијеле ноћи и на коме се присутни моле цијеле ноћи. Читајући устав лако се може увидјети, да се ово богослужење почиње вечерњом, а свршава јутрењом. На извјесном мјесту овога богослужења читају се поучителне проповиједи којег од светијех отаца.

П. Кажите у кратко, какав је поредак свеноћног бденија?

Од. Свеноћно бденије почиње се великом вечерњом, али са особитијем почетком, који се разликује од обичнога почетка вечерње.

Кад се држи свеноћно бденије на вечерњи не говори се отпуст, него се иза пошљедње вечерње јектеније обавља тако звана литија. Послије обичнијех стихира, које се поју на литији, поју се стихире на стиховње, иза којих бива благословеније хљебова. За тим одмах почиње се јутрења, која се не почиње с почетка, као што то иначе обично бива, него се почиње од шестопсалмија. Јутрења се тако продужава по реду без измјене, као што је за дотични празник прописано.

П. Кажите, како се почиње свеноћно бденије?

Од. Ради веће свечаности почиње се овако: пошто се обуку у свечане одежде дјакон и свештеник, отварају се царске двери. Дјакон са свијећом у рукама стане на амвону и говори: Во-станите! Господи благослови! Свештеник имајући у рукама кадило, и кадећи св. престол говори: „Слава святѣй, и единосущнѣй, и животворящей и нераздѣлнѣй, Троицѣ, всегда, нинѣ и присно, и во вѣки вѣковъ.“ Пјевачи одговоре: Аминь. — Читач чита: „Придите поклонимся“ (три пут) и обични вечерњи псалом: „Благослови душе моя Господа“ и т. д. Свештеник имајући пред собом дјакона, који држи свијећу у руци, кади св. престол, цио олтар, храм и народ. Пошто читач чита псалом, дјакон говори велику јектенију. Затим поје се обична велика вечерња обичнијем поретком.

П. Како се свршава литија, и како се иза ове саједињава вечерња с јутрењом?

Од. Послије потоње вечерње јектеније на свеноћном бденију литија се свршава овим поретком: сви свештеници, који учествују и свеноћном бденију, сјеверним дверима излазе из олтара и стану на обичноме мјесту. Дјакон у руци носи запаљену свијећу, а свештеник кадионицу. Пјевци поју стихире литије. Свештеник кади око налоѣ, имајући на противној страни дјакона са свијећом у руци. Литијине стихире, које пјевачи у ово вријеме поју, наредом се уједно читају на свакој празничној вечерњи пред стиховнијема стихирама. Број ових стихира није вазда једнак. Кад се потоња стихира отпјева, тада дјакон на глас почне говорити нарочиту молитву: „Спаси Боже люди твоя“ и т. д. Пјевци: Господи помилѣи. За ово вријеме а и прије докле су се појале ове стихире служећи свештеници стоје око налоѣ гледајући к олтару. Послије ове молитве свештеник говори возглас. Затим чита молитву: „Владыко, многомилостиве Гостоди“. За вријеме кад се ова молитва чита народ преклони главе.

Одма послѣ свештеникова возгласа поју се стихире на стиховње, а свештеници једнако стоје око налоѣ, на којој је приурочена петохљебница са пет хљебова, пшеницом, вином и уљем. Пошто се отпоју стихире стиховње првенствујући свештеник говори: „Нынѣ отпуцаеши раба твоего Владыко“ и т. д. Читач говори: трисвятое, и Отче нашѣ. Послије возгласа појачи поју тропар празника (три пут), а уочи недјеље: „Богородице Дѣво“. У колико се поје овај тропар свештеник кади около налоѣ у три пут. Затим кади св. иконе и народ. Пошто је отпојан тропар три пут, свештеник узме један од пет за

литију предложених хљебова чинећи са истијем знак крста говори молитву: „Господи Исусе Христе Боже нашъ“ и т. д. Послије молитве појачи поју: „Буди имя Господне благословено отъ нынѣ и до вѣка (три пут). Свештеник узме петихљебницу са благословенијем хљебом, пшеницом, вином и уљем, па иде и стане пред царским дверима окренут лицем к народу и говори: „Благословение Господне на васъ, того благодатию“ и т. д. Затим појачи поју: „Богаты обнищаша и взалкаша“ и т. д. Свештеник уноси петохљебницу у св. олтар. Послије читач чита шестопсалмије и оваквим начином саједињава се вечерња с јутрењом.

П. Има ли још какве особитости при служењу свеноћнога бденија?

Од. Имају неке особитости у свршавању јутрење. Обично на свеноћној служби бива и полијелеј, али по гдјекад бива и без њега.

П. Кад на свеноћној служби бива полијелеј, а кад га не бива?

Од. Свакога празника на свеноћној служби имао би бити полијелеј. Али на дане недељне, кад се тога дана не случи особити празник, не бива вазда полијелеј; но повећој чести полијелеј замјенује се читањем 17. катизме. У дане недељне полијелеј бива Томине недеље, а осим тога бива и у све недељне дане између 22. Септембра и 20 Децембра. У све остале недеље преко године, ако се у те дане не би случио нарочити празник, полијелеј не бива, но мјесто тога, као што је мало прије казато, чита се 17. катизма, иза које поју се тропари: „Ангелскій Соборъ удивися“ и т. д.

П. Какве још особитости бивају на јутрењи, које улазе у састав свеноћног бденија?

Од. На обичној полијелејној јутрењи, послије читања св. Евангелија, чита се 50-ти псалом; затим слава светоме; и нынѣ богородичан: поје се стихира светога из минеја и молитва: Спаси Боже люди твоя и т. д. А у свеноћном бденију ово бива све друкчије. А ево како: ако је бденије недељно послије Евангелија поју се стихови из октоиха: „Воскресение Христово видѣвше“; чита се 50-ти псалом; затим слава: молитвама апостоловъ; и нынѣ: молитвама Богородицы; прицјев: „Помилуй мя Боже“; Воскресъ Исусъ отъ гроба. Послије дјакон или свештеник чита молитву: „Спаси Боже люди твоя“ и т. д.

Ако ли је бденије празнично или светога, онда послије Евангелија чита се псалом 50-ти. Затим се поје слава: празнику

или светоме; и нѣвъ: молитвами Богородици; стих: помилѡи мя Боже, и стихира празника или светога; затим дѣакон или свештеник говори молитву: „Спаси Боже люди твоя“ и т. д.

На простој полијелејној јутрењи к празничному канону придаје се и канон пресвете Богородице; а на бденију тога не бива. На недјељноме бденију, читају се канони из октоиха и из минеја; а на празничноме бденију октоих се изоставља, и само се читају празнични канони из минеја.

На неким празницима на свеноћноме бденију послѣје 8. пјесме у мјесто „Чествѣишю херуфимъ“, поју се особити припјевѣ празника. На бденију недјељноме послѣје 9-те пјесме и односне јектеније поје се: „Святъ Господъ Богъ нашъ“ (три пута). А послѣје великог славословѣја у дане недјељне поје се тропар: „Днесъ спасеніе міру бысть.“ Овај тропар поје се на 1., 3., 5. и 7. гласъ; а тропар: „Воскресъ Исусъ отъ гроба“, поје се на глас: 2., 4., 6., и 8. А на празничној јутрењи поје се тропар празника.

Најпослѣје особитост свеноћнога бденија најбоље се види из тога, што се у дане недјељне послѣје читања св. Евангелија целива св. Евангелије; а празничног дана мјесто тога цјелива се празнична икона. При потоњему цјеливају оне, који приступају икони, свештеник помазује освещеним уљем.

Ово целивање обично бива послѣје читања јутрењег Евангелија. Но ово цјеливање и помазивање може бити и при свршетку јутрење послѣје великог славословѣја.

Г Л А В А Д Р У Г А.

О великом повечерију са празничном јутрењом.

П. Кад се велико повечерије саједињава с јутрењом?

Од. Велико повечерије саједињава се с јутрењом, и то на празнике: Рождества Христова; Св. Богојављења, а погдјекад и на Благовијести.

П. У које се дане велико повечерије о празнику Благовијести саједињава с јутрењом?

Од. То бива у све дане великога поста осим недјеље и понедјељника.

Овдје има се примјетити, ако би се Благовијест случила на велики четвртак, да на велику сриједу не бива великог повечерија; него се јутрења држи у своје вријеме.

П. Зашто се велико повечерије саједињава с јутрењом?

Од. Велико повечерије саједињава се с јутрењом зато, да се састави правило свеноћног бденија; а ово захтјева свечаност великих празника.

П. Зашто се на ове велике празнике не свршава свеноћно бденије, т. ј. вечерња с јутрењом?

Од. У очи Рождества Христова, Св. Богојављења велика вечерња саједињава се са светом литургијом Јована Златоустога или Василија Великог; а у очи Благовијести, као у дане посне велика вечерња саједињава се са пређеосвећеном литургијом. Зато кад би се у ове дане обављало обично свеноћно бденије, то једног истог дана биле би двије вечерње. Да би се ово избјегло, црквени устав одредио је, да се велико повечерије саједини с јутрењом. И ова околност чини, те је одређен особити поредак свеноћног бденија.

П. У кратко кажите: како се обавља то Богослужење?

Од. Велико повечерије почиње се обичним поретком, исто онако, као што се оно свршава у часни велики пост, и тијем поретком продужава се до молитве великог славословија: „Слава въ вышнихъ Богу“. Послије овога бива литија и благословење хљебова, а затим отпочиње се празнична јутрења.

П. Има ли какве особитости у овоме Богослужењу?

Од. Имају неке мале особитости, и то послије другог трисветог, мјесто тропара, који се у часословцу стављени на реду, чита се или се поје тропар празника. А послије трећег трисветог говори се кондак празника. Почињући од литије све остало Богослужење не разликује се од обичнога свеноћнога бденија.

Ч Л А В А Т Р Е Ћ А.

О вечерњи с литургијом.

П. Како се саједињава вечерња с литургијом?

Од. Вечерња с литургијом саједињава се у очи празника: Рождества Христова, Богојављења, Благовијести; Великог Четвртка и Велике Суботе. Осим тога вечерња саједињава се с литургијом у сриједу и петак великог поста, које је Богослужење познато под именом пређеосвећене литургије.

П. Како се саједињава вечерња с литургијом, кажите тај поредак?

Од. Поредак овога Богослужења овако сљедује: отпочне се обично велика вечерња и продужава се до свршетка паримеја.

Послије прочитања паримеја дјакон или свештеник говори малу јектенију; а затим свештеник возглас, и продужава се св. литургија.

П. Има ли какви особитости у литургији, која је саједињена са вечерњом?

Од. Пошто се литургија, која се саједињава с вечерњом почиње послије подна, то у њој ваља употребљавати неке изразе, који приличе овоме добу дана. Таквијем начином у јектенији послије великога входа употребљавају се ови изрази: мјесто „исполнимъ молитву нашу Господеви“, говори се: „исполнимъ вечернѣю молитвѣ нашѣ Господеви“. А тако исто мјесто: „дне сего совершена“, говори се: „вечера сего совершена, свята мирна и безгрѣшна“.

Но пошто се вечерње Богослужење односи ка сјутрашњему дану, то на овој литургији погдјешто употребљава се, које се сљедећему дану односи, као: на велику суботу мјесто трисвятаго, поје се: „Елицы во Христа крестистеся, во Христа облекостеся“:

Осим овога на литургији великога четвртка и велике суботе има особитости, као: на велики четвртак мјесто Херувимске пјесме, мјесто причасне и мјесто: „Да молишь всякая плоть чловѣча“: На велику суботу мјесто „аллилуѣа“, које се обично поје пред евангелијем, поје се: Воскресни Боже, сди, земли, яко Ты наследиси во всѣхъ языцехъ“. У вријеме кад се овај стих поје, служећи свештеници облаче црне, а облаче се у сјајне одежде. Они се тијем приуговљавају, да у веселом расположењу слушају св. евангелије, које јавља ускрснуће Христово.

П. Како се саједињава вечерња с литургијом пређеосвећеном?

Од. Са вечерњом саједињава се само онај дио литургије пређеосвећене, који се односи ка св. причешћу.

П. Зашто се сво богослужење назива пређеосвећеном литургијом?

Од. Литургијом назива се зато, што се на њој вјерни причешћују св. тајном причешћа. Но пошто се св. тајна причешћа прије тога на предходној служби посвећава, по томе она се зове пређеосвећеном.

П. Како се свршава ова св. литургија?

Од. У св. часни велики пост и то, кроз првих шест седмица, она се свршава сриједом и петком. Она се осим тога свршава и у четвртак пете седмице поста, а тако исто и у

понедјелник, уторник и сриједу велике седмице. Даље она се такође свршава и у неке особите дане, као на пр. 24 фебруара и 9 марта; а тако свршава се и на дан предпразнства Благовијести, ако би се она и у друге посне дане, осим вишеозначених за пређеосвећену литургију, случила у дане: 2, 3, 4, 5 и 6. седмице поста. У понедјелник, уторник и четвртак прве седмице великога поста устав не дозвољава, да се служи литургија пређеосвећена.

П. Кад и како се освећују ови св. дари за литургију пређеосвећену?

Од. Св. дари за литургију пређеосвећену приуготовљавају се и освећавају се на литургији предходне недјеље. Тако на тој предходној литургији у вријеме проскомидије свештеник приуготови хљеб за свету недјељну литургију; а у исто вријеме такође приуготови и толики број хљебова (просфора), колико би пута имала бити наступајуће седмице пређеосвећена литургија.

При свакоме вађењу св. агнца из просфоре за пређеосвећену литургију свештеник говори све оно, што се обично има говорити при вађењу агнца за обичну литургију.

Послије призивања Светога Духа, ознаменовавши св. даре, свештеник говори: „Сотвори дубо хљеб сей честное тѣло Христа твоего“. Овдје свештеник ваља да говори: „хљеб, а не хљебы“, јер је Христос један, па подижући св. дарове и у вријеме ових ријечи: „святая святымъ“, свештеник подиже све агнце заједно. Затим раздоби само онај агнец, који је одређен за недјељну литургију. Честицу од овога агнца метне у св. чашу и у исту улије теплоту. Свештеник узме св. агнец и метне га на антиминсву шпунгу, па ожицом из чаше узме малко св. крви и њом натапа ради пређеосвећене литургије приуготовљене агнце, које одма за тим метне у дарохранитељницу. Овијем се и свршава приуготовљење освећених дарова.

П. Кажите поредак св. Божествене литургије пређеосвећених дарова?

Од. Божествена литургија пређеосвећених дарова свршава се овијем начином: свештеник уђе у св. олтар; обуче се у свете одежде, а при облачењу ништа се не говори, само што их ознаменује руком и целива их. Тако се исто обуче и дјакон. Кад дјакон узме благослов иде на амвон и говори: „Благослови владыко!“ Свештеник говори: Благословено царство и т. д. И читач говори: аминь, и даље чита: придите поклонимся (три пут) и вечерњи псалом: „Благослови душе моја Господа“.

А свештеник чита обичне свјетилничне молитве вечерње, и то почињући од 4-те молитве, јер се прве три читају послје јектенија. Послије свршетка псалма дјакон или свештеник говори јектенију: миромъ Господу помолимся. Затим чита се 18. катизма. На свакоме антифону ове катизме говори се мала јектенија са обичнима возгласима од свештеника, и то: послје прве јектеније: яко твоя держава; послје друге: яко благъ; послје треће: яко ты еси Богъ нашъ. Међу тијем у вријеме ових антифона свештеник чита по једну молитву, и тијем начином прочитају се и оне прве три молитве, што су изостале при почетку вечерње. Послије потоњег трећег возгласа појачи поју: „Господи возвахъ“, на глас самогласна дана из триода, на 10. стихова повторавајући самогласну стихиру. Затим мученичан и три подобне из триода, а три из минеја. Слава и нынѣ: Богородичан. У продужењу читања потоњег антифона катизме свештеник отвори антиминос и ва њ метне дискос; узме из дарохранитељнице пређеосвећени агнец и метне га на дискос. Пошто покади св. тајну и престол, узме дискос са светијем агнцем на главу и преноси га на проскомидију (жртвеник). Ово учини у оно вријеме, кад се иза Господи возвахъ почну појати стихови: положи Господи храненіе устамъ моимъ. У тај мах, кад се св. тајна преноси сви падну на кољена. На жртвенику улије се вино с водом растворено у св. чашу. Над св. агнцем свештеник метне звјездицу, искрије дискос и чашу покровцима и ваздухом и покади. Свештеник ради, а иишта не говори од онијех стихова, који су прописани за литургију Василијеву и Златоустову. Но мјесто њих говори: „молитвами святыхъ отецъ нашихъ“. Пошто ово свештеник сврши опет савије антиминос.

Докле ово свештеник ради дотле се поју стихире на Господи возвахъ. Кад се дође на славу, отворају се царске двери, и дјакон са свештеником обилавши св. трпезу и клањајући се на свакој страни часне трпезе сјевернима дверима излазе и чине мали вход с кадионицом. Ако ли је празнични дан, па је на литургији прописано евангелије, у томе случају вход бива с евангелијем. Свештеник на обичноме мјесту чита обичну молитву входа: вечеръ заутра и т. д. и обично благослови вход и кадећи говори: премудрость прости. Послије входа: „Свѣте тихій“ поје се прокименъ из триода. Дјакон: премдрость прости; читач: Бытія чтеніе, и чита се једна паримеја из триода. Затим поје се друти прокименъ такође из триода. Послије другога прокимена сав народ падне на кољена, а свештеник објема ру-

кама узме кадионицу заједно са свијећом, и стојећи пред светом трпезом с кадионицом и свијећом знаменује крст говорећи: премудрост прости; затим истодобно окрене се к народу и говори: свѣтъ Христовъ просвѣщаеъ свѣхъ. Иза тога народ устане и чита се друга паримеја такође из триода.

Ако ли је дан празнични и томе празнику у минеју прописани су паримеји, они се читају послије друге триодове паримеје.

Послије паримеја читач стане на сред цркве и поје стихове: „Да исправится молитва моя“: а народ на обје стране клекне на кољена. У исто вријеме свештеник стојећи пред св. трпезом кади престол. Кад читач отпоје прво: да исправится молитва моя: клекне и он, а десна страна устаје и поје: да исправится и т. д. Кад десна страна ово отпоје, опет клекне, а лијева устаје и поје: да исправится молитва моя. Кад и она ово отпоје опет клекне; а читач устаје и поје први стих: Господи возвахъ: и кад ово отпоје, десна страна устаје и поје: да исправится молитва моя: на други стих устаје лијева и поје; а на трећи устаје десна и поје. Она страна, која поје, она и стоји, а друга клечи. Читач, кад говори стих стоји. Кад се на обје стране овако отпоје: да исправится молитва моя: са припјевом обичних стихова, онда народ на обије стране клекне. Свештеник предавши кадионицу такође с дјаконом клекне пред св. трпезом, и читач или сам свештеник поје поплѣдње: да исправится молитва моя, яко кадило предъ тобою. Затим устаје свештеник, дјакон и сав народ, и на обје стране поју: Воздѣявіе рѣкъ моею жертва вечерняя. Ово појући сви метенишу три пут.

Ако је празник, па по уставу има да се чита апостол и евангелије, онда мала јектенија иза возгласа прокимен апостола — читач чита апостол; дјакон или свештеник Евангелије. Свештеник узме од дјакона Евангелије и метне га на св. трпезу и то на горњу страну, више антиминос и затвори двери.

Послије овога дјакон говори сугубу јектенију: Рцем вси; свештеник стојећи пред св. трпезом тихо чита молитву, а појачи три пут Господи помилѣй: возгласъ: яко милостивъ; ако се чини помѣн за мртве говори се јектенија за усопше. Послије возгласа дјакон говори: помолитесь оглашени; појачи Господи помилѣй. Возгласъ, да и ти съ нами славятъ; свештеник раскрије антиминос, знаменује на њему крст шпунгом. Дјакон говори: елицы оглашени; а од четврте сриједе средопосне говори

се такозвана јектенија сугуба: елицы оглашені:..... елицы ко просвѣщенію: Послије потоњег възгласа свештеник говори: по дару Христа твоего: и т. д.

Мјесто херувимске пјесме поје се: Нынѣ силы небесныя; дјакон улази у олтар и отварају се царске двери. Дјакон кади св. трпезу у наоколо, жртвеник и свештеника, и ово обављајући чита 50-ти псалом. Свештеник и дјакон стану пред св. трпезом и говоре: Нынѣ силы небесныя: клањајући се три пут, целивају крст и престол, и окренувши се поклоне се народу, па иду к жртвенику и каде св. дари. Свештеник узме ваздух и метне га на раме дјакону, а сам узме дискос и стави га себи на главу држећи га десном руком; а у лијеву узме св. чашу с вином и носи је при прсима. Дјакон излази први на сјеверне двери кадећи пређеосвећене дари, које носи свештеник, и ниједан ни други ништа не говорећи чине велики вход, и улазе царскимa дверима у олтар. У ово доба појачи тихо поју: Се жертва тайная совершенна дориносится: народ и појачи падну на кољена ничице. ~~Кад појачи да поју: възрою и любовію: онда сви устају.~~ ~~Кад свештеник уђе у олтар и св. даре обично стави на престол.~~ ~~Скада [покровце (дари)]~~ ~~Ес дискоса и чаше, и кади их ништа не говорећи.~~ ~~Затим [покроје]~~ ~~дискос и чашу воздухом, и опет ништа не говорећи све окади.~~ При свршетку пјесме: Нынѣ силы небесныя; кад се поје: аллилѳа, свештеник и дјакон пред св. трпезом три пут метенишу, а то исто чине појачи и сав народ, и затвори се завјеса.

Дјакон узевши благослов од свештеника сјевернима дверима излази из олтара и говори јектенију: Исполнимъ вечернюю молитвѣ нашѣ Господеви: И свештеник възгласъ: И сподоби насъ владыко; читач: Отче нашъ; свештеник: Яко твое есть царство. Затим, миръ всѣмъ; и духови твоему. Дјакон: глави наша Господеви приклонимъ; Тебѣ Господи (велико). Дјакон се опасује ораром у накрет, као обично на литургији Златоустовој.

Послије молитве: вонми Господи, свештеник и дјакон клањају три пут говорећи сваки за себе: Боже очисти мя; дјакон преклони главу и говори: вонмемъ! Свештеник с великом по-

божношћу и страхом пружи руку испод ваздуха, којим су св. дари покривени, дотакне се руком до освећенога хљеба, (кога никако не подиже) и говори гласно: прежде освященная святая святымъ; докле ово свештеник говори, дотле сав народ падне ничице на земљу, а кад појачи запоју: единъ святъ: устају сви, и дјакон на јужне двери улази у олтар. Свештеник изговоривши горње ријечи скине ваздух с дискаса и чаше, затим дигне и звјездицу. Дјакон говори: раздроби владыко! И свештеник раздроби св. агнец, као обично, на четири дијела говорећи: Раздробљается; дио: Исус метне у св. чашу ништа не говорећи, а дјакон улије теплоту такође ништа не говорећи. Свештеник говори: дјаконе приступи! дјакон приступа и поклонивши се иште опроштај говорећи: Се приходѣ. Свештеник подијели дио Христос на двије половине, па једну даје дјакону говорећи: имярекъ священно дјакону: и дјакон целива десницу свештенику, па одлази на чело трпезе и сагнувши главу, моли се, као и свештеник, који узме другу половину дијела Христосъ на длан говорећи: Честное и пресвятое тѣло и кровь господа нашего; и сагнувши главу моли се у себи говорећи: вѣрую Господи и исповѣдую; и: Вечери говорѣи чашныя, и: да не въ судъ или осѣжденіе; и тако се са страхом придесте св. тајнама. Затим свештеник узме шпунгу и отре руку говорећи: слава тебѣ Боже (три пут), целива шпунгу и ставља је на мјесто. Затим узме св. чашу с обрусом објема рукама и пије из ње ништа не говорећи; очисти уста и чашу обрусом и ставља је на трпезу, узме нафору, опере руке и усне, па чита молитву благодарѣња: Благодаримъ тя Спаса всѣхъ Бога. Дјакон не пије сада из чаше, но тек послѣје заамвоне молитве, и послѣје употребе заоставшијех честица и св. тајна.

(Ако служи свештеник без дјакона ни он не пије из св. чаше одма послѣје причешћа, но пошто се сврши св. литургија, кад буде употребио св. тајну).

Дјакон узме дискос, наднесе га над св. чашом и шпунгом с њега покупи и у чашу спусти све ништа не говорећи; целива и остави дискос и звјездицу на савјеноме ваздуху и по-

кровцима, савије антиминос, и на њ метне св. чашу, коју покрије њезинијем покровом (дарком).

За вријеме причешћа појачи поју: вкѡсите и видите: (Ако се светоме или храму читао апостол и Евангелије, може се појати и друга причасна, која је за празник прописана). Послије св. причешћа свештеник тајно чита молитву: Благодаримъ тя. Затим отвори се завјеса, и дјакон узевши св. чашу окренут лицем к народу стојећи у царским дверима говори: Со страхомъ Божиимъ; појачи поју: Благословлю Господа на всякое время; а свештеник благосиљајући руком говори: Спаси Боже люди твоя; појачи поју: выну хвала его во устнѣхъ моихъ, аллилѡи три пут. Свештеник кади св. тајну на престолу три пут, преда дјакону кадионицу, узме св. дискос с дарцима и метне га дјакону на главу, и дјакон држећи објема рукама и гледајући побожно ван двери ништа не говорећи однесе га на жртвеник и тамо га остави; а свештеник се поклони пред св. чапом на престолу, узме је у десну руку подржавајући лијевом, окрене се к народу и покаже је, от себи говорећи: Благословенъ Богъ нашъ и гласно: всегда и ныне и присно појачи: аминъ; Да исполнятся уста наша. Свештеник остави св. чашу на жртвеник. Дјакон разрјешава ораp и сјевернима дверима излази из олтара и говори јектенију: прости приимше: Свештеник узме Евангелије и чинећи њим крст над савјенијем антиминосом говори: Яко ты еси освященіе наше; положи Евангелије на антиминос, узме служебник и излазећи с њим из олтара царскими дверима говори: Съ миромъ изидемъ, појачи: о имени Господни. Дјакон стојећи пред иконом Спаситељевом говори: Господу помолимся! Господи помилѡи. и свештеник гласно чита заамвону молитву: Владыко вседержителю; појачи поју: Бѡди имя Господне, три пут. Слава, и ныне, Благословлю Господа, псал. 33. Свештеник говори: Благословеніе Господне на васъ. Затим говори отпуст, и на њему између обичнога помиње: Иже во святыхъ отца нашего Григорија Двојеслова.

Велике седмице, у понедјельник, уторник и сриједу говори се овај отпуст: Грядый Господъ на вольнѡю страсть, нашего ради спасенія. Свештеник обично раздаје нафору, затим се

врати у олтар, и ако је без дјакона служио сам употреби св. тајну; говори молитве: нинѣ отпушаши; трисвятоє; отче наш; тропар и кондак Григорија Двојеслова, и обични мали отпуст.

Примједба. Има дана кад се не служи ниједна литургија, а то су ови дани:

1. Сриједа и петак сирне (бијеле) седмице.
2. Понедјелник, уторник и четвртак прве седмице великога поста.
3. На Велики Петак.
4. У петак пред Божић и Богојављење, ако ти празници падну у недјељу и понедјелник.

Но, ако у сриједу или петак бијеле седмице падне празник Сретења Господњег, или дан храма, служи се литургија Златоустава.

Ако Благовијест падне на Велики Петак служи се такође литургија Златоустава*.)

- II. Свршава ли се вазда овако св. литургија пређеосвећена?
- Од. Свршава вазда.

Ч Е Т В Р Т И Д И О.

О различности Богослужења, која се свршавају у разне дане.

Предходни појам.

II. Чим се могу разликовати једна иста Богослужења?

Од. Једна иста Богослужења разликују се по различним саједињењем појања: из Минеја са појањем из Октоиха.

II. Шта то значи саједињење појања из минеја са појањем из октоиха?

Од. У томе саједињењу састоји се главна задаћа устава. Поредак свију Богослужења прост је и неизмјенив, но у Бого-

*) Типик Јереја Василија Николаевића. Нови Сад 1892. стр. 78.

служенијама непрестано потребно је употребљавати стихове и пјесме гдјекад из минеја, а гдјекад из октоиха, а по гдјекад и из обје те књиге. По гдјекад бива, да се служба обавља из самог једног минеја, не употребљавајући никако октоих. А напротив по гдјекад опет обратно бива, да се не употребљава минеј. У таквој вјештини саједињавања минеја са октоихом управ и састоји се знање устава.

(Што се тиче минеја општег и триода, то ваља примјетити, да минеј општи допуњава и замјењује минеј мјесечни; а триод допуњава и замјењује октоих).

П. Кад се у Богослужењу саједињава минеј са октоихом? саједињава се: 1) у свакоме простодневном служењу; 2) у суботном служењу, ако није празник, којему је прописано бденије и полилеј, и ако није предпразнство или попразнство; 3) и у свакоме воскресном служењу. У осталом минеј се изоставља у све дане, и то: од Лазареве суботе до Томине недјеље, тако и у неке суботне и недјељне дане великога поста; а тако исто и у недјељне дане педесетнице, а дан одајанија св. Пасхе; на дан Вознесења Господњег; на задушну суботу, и у суботу у очи Тројичина дне и у недјељу свијех светијех. У те дане Богослужење обавља се само по триоду, односно пентикостару и октоиху заједно.

П. Кад се употребљава минеј без октоиха?

Од. Минеј без октоиха употребљава се: у све празнике Господње и Богородичне, и онијех светијех, који имају бденије или полилеј, ако се само ови празници не би случили у недјељне дане. Истијем начином октоих се изоставља осим вишечренијех празника и у све оне дане, кад се случи предпразнство и попразнство, у које дане служба свршава се по самоме минеју.

П. У каквоме се поретку саједињава минеј са октоихом?

Од. У суботном служењу поје се прво минеј, а послије октоих; а у остале дане, прво се узима октоих, па послије минеј.

П. Како се свршава служба онда, кад се изоставља октоих, а употребљава се само минеј?

Од. Таква служба свршава се сасвим просто. Све стихире, тропари, кондаци, канони, прокимени са њиховијема стиховима, причасна, и све остало, што на реду стоји у минеју узима се из минеја. Ово је све тако просто, да онеме, што обавља правило службе, ништа друго није нужно, него само једино то, да пажљиво гледа у отворену књигу (минеју), и све по реду да чита и поје у своје означено вријеме оно, што правило одређује. У осталоме он је дужан имати у виду оно, што се из октоиха ка минеју има додати, и то оно, што се налази при крају самога минеја, како би таквом пажљивошћу вазда могао у своје вријеме на додична мјеста употребити оне стихире Богородичне, које захтјева један или други глас. При овоме, онај који управља правилом службе, дужан је пажљиво у минеју разликовати стихире Богородичне и Крстобогородичне тако, да би вазда у сриједу и у петак имао узимати Крстобогородичне, а у остале дане Богородичне.

П. Како се свршава служба онда, кад се има оставити минеј, а службу обављати по самоме триоду и октоиху?

Од. Такво служење обављати нимало није трудно. Цијела таква служба означена је у триоду, и у њему је све тачно прописано, колике и које се стихире имају узети из триода, а колике и које опет из октоиха. По овоме онај, који обавља правило службе дужан је пред собом имати отворене књиге: триод, пентикостар и октоих, и по њима свршавати службу, како је за који дан седмице у триоду односно пентикостару прописано.

(Наставиће се.)

ИЗ ОБЛАСТИ МЕТОДИКЕ.

Пише учитељ.

(Наставак.)

Ситуањи наставе.

Обрађивање наставе једне лекције увијек се мора вршити према психолошким захтјевима, према умним радњама. Према томе мора бити три ступња, који су одређени главним радњама.

1. *Ситуањ посматрања.* То је емпиричко схватање, примање спољашњих утисака и из њих стварање представа и није ништа друго него аперцепција.

2. *Ступањ мишљења.* То је апстракција, теоријско размишљање — рефлексја.

3. *Ступањ примјењивања.* То је практично размишљање — рефлексја.

Први ситуањ посматрање. — Стварнога знања не може бити без посматрања свима чулима, зато се свако учење мора почињати посматрањем. Предмет посматрања јесу прве истинске ствари и догађаји у свијету. Сама радња посматрања састоји се из непосредног чула, којег се састоји из посматрања свима чулима. То је непосредно споданње посматрање. Посредно посматрање врши се помоћу уображења, гдје се ученик прво подсјети на оно што је раније посматрао, и сад се у памети та представа посматра. Подсјећавање се изазива причањем и разговором, и то се доводи у везу с новим предметом, о коме се говори. То посматрање зове се унутрашње посматрање. Овим посредним посматрањем разјашњава се дјечије искуство и ствара се даље учење. Као резултат те радње јесте стварна и јасна представа о предмету, који се посматра.

Други ситуањ мишљење. Предмет ту може бити нешто, што је у физичком свијету или у душевном. Ако је предмет ствар, онда се она доводи у везу са другим стварима, догађај доводи се са другим догађајима, појам са појмом.

Радња овог ступња састоји се у поређењу ствари и појмова и тим се путем ствара асоцијација. За тим се врши на основу сличности апстракција: одбија се посебно, а задржава заједничко. На опшност увршћује се са другом опношћу и кад се то изврши, онда је извршена радња мишљења и резултат је сазнање — закључак, расудак, увиђање.

Трећи ступањ примјена. — За свако знање, до којег дођемо, може се рећи да је онда од користи, ако пријеђе у вјештину. И то знање, до кога тако дођемо, треба да се више пута понавља, да се упоређује у разним околностима, и онда ће постати права вјештина. И ова је радња душевна, која се назива практична рефлексija, — јер размишљамо, гдје ћемо то знање употребити. Предмет може бити исти као и код радње мишљења, само се узимају други догађаји, а не које смо прије размишљали, и поново тражимо истину, коју смо сазнали. Овдје се полази од познатнога појма, и тај се појам тражи у новом догађају. Као резултат примјене јесте утврђавање свега онога, што смо прешли у ранијим ступњевима и зато се ту дају задаци, а ако је морална истина, она има да се остварује у животу.

Свака настава мора кроз ова три ступња да прође. Значај ових трију ступњева увидио је још Коменски и др. Коменски захтијева очигледно поређење, размишљање. Има педагога, који праве више ступњева (јер свака настава мора бити рапчлањена). Тако, н. пр., за рачун њемачки педагози узимају *пет* ступњева, и то: 1. припрема (увод у лекцију). На томе ступњу има се говор водити с дјецом о предмету, који им је познат. На пр. шта смо прошлога часа учили? И за 5—6 минута у кратко се пријеђе. Па даље пита: Би ли ко год знао још какву домаћу животињу? И сада: Зашто је овца домаћа животиња? — Ко зна да каже што о њој? Све што дјеца кажу, учитељ ће да доведе у ред, и тиме је припрема извршена. 2. Ступањ је право предавање и тад учитељ износи модел или слику ову, па пита: је ли то права овца? — Па онда се приступи посматрању свих дијелова, главе, врата, трупа и т. д. Резултат је овог ступња јасно разумијевање. Ова два ступња су подијелена на два дијела. 3. Ступањ назива се везивање појмова, представа — асоцијација. Овдје је поређење једнога с другим и тиме се дође до сличности и различности онога, што се пореди. Кад се то изврши, онда се пријеђе на четврти ступањ. Овдје се врши апстракција: одлучује се посебно, а задржава опште и ствара се општи појам и то је укупно схватање. Ова два ступња су један ступањ мишљења. 5. Ступањ одговара трећем ступњу. И овдје је промена онаква, каква је и у трећем ступњу.

За ових *пет* ступњева може се рећи да обухватају све психолошке захтјеве. Али ако је добар овакав (Рајнов) распоред, опет се то не смије узети као непромјенљиво правило, него

учитељ треба да буде слободан у своме раду, али је ипак ово добар методички распоред.

Три основна и главна ступња :

1. Посматрање	{	I припрема (по Рајну)
		II предавање
2. Мишљење	{	III спајање
		IV укупно схватање (појам)
3. Примјена	{	V примјена

Херберт и Цилер узимају још и другу подјелу и може изићи и *шест* ступњева; али је код Рајна узето све што треба.

Облик наставе.

Облик наставе назива се начин, како се јавља учитељ и ученик наизмјенично у наставном раду — спољашњи поступак учења. Два су облика: 1. саопштавање, 2. развијање. При саопштавању учитељ говори, показује ученицима или ствара пред њима, а ученици каже, ћуте. Ту се јавља учитељ као лице које ради, а ученици као да не раде (изгледа тако). При развијању учитељ питањима и разговором изазива ученика да истражује нове истине из општих. Ту се ученици јављају као да раде, а учитељ само им помаже. Први облик, саопштавање, назива се још и предавање, а зато што сам учитељ говори назива се акроматички облик. Према томе да ли је овај облик спојем још с каквим радњама, или је слободно предавање, назива се тројако: 1. *делтички облик*, кад учитељ ствара нешто пред ученицима, а они пошље то исто понављају; II. *меморички облик*, кад ученици памте оно што се предаје; III. *акроматички облик* или право предавање.

I. *Делтички облик* врло је потребан, удесан за школску наставу, зато га треба на сваком ступњу употребљавати, нарочито у основној школи. Он је тројак: а) показивање, б) стварање и в) изговарање.

А) показивање је изношење стварних предмета; а ако тога нема, онда се износи вјештачки израђене ствари; а ако тога нема, онда се износи модел; па и тога кад нема, онда износимо што вјерније слике, а то се чини с тога, да би ученик добио што стварнију представу. Показивањем се задовољава дјечија пажња за очигледношћу. Показивање се употребљава у очигледној настави, нпр. јестаственици. На предмету, који

се показује, треба главне одлике, особине предмета, показати и довољно расвијетлити; даље, то показивање не смије се ни дуго ни сасвим кратко вршити, но толико, колико је довољно да се схвати, а да не буде никакве расијаности. С тога учитељ треба да обрати пажњу и на предмет, који показује, и на дјецу, да ли пазе, и ако које не пазе, да га упита: шта сам говорио? — Ово показивање има да покрене учеников нагон за посматрање.

В.) *Стварање пред ученицима.* Оно задовољава нагон подражавања, који им је урођен. Ово стварање и подржавање веома је потребно за пробављање вјештина, нпр. пјевање, цртање, гимнастика, тако, да и дјеца подражавају оно, што виде од учитеља.

Напомена. Што се ту ствара пред ученицима, мора се методички оправдати, ту треба да је распоређено методички, просто и јасно, да сва дјеца могу видјети оно што учитељ ствара. Ако на табли ствара, мора дио по дио, цртицу по цртицу вући, тако, да свако дијете из сваког кута види на табли шта се ради. Кад је стварно, има да позива дјецу, да и она то исто стварају. То стварање је за сваки наставни предмет потребно, нарочито вјештине, гимнастику, цртање, писање, пјевање итд. Овај учитељ има да им покаже стварно, нпр. у гимнастичким извођењима и напријед итд.

В.) *Изговарање пред ученицима.* Нарочито је потребно, кад је нужно да ученици запамте реченицу у одређеном облику, у ком учитељ изговара. Овај облик јесте наставак из домаће наставе у школску, јер дјеца и код куће уче да изговоре ову или ону изреку, мисао итд. Овај је облик нарочито потребан у I. и II. разреду основне школе, гдје треба говорна снага дјечија да се оснажи, и то неколико мјесеци само се разговара и реченице разлажу на ријечи, ријечи на слоге итд. И овдје учитељ мора ући напријед.

Напомена. Што се пред ученицима изговара, мора бити разумљиво и вриједно памћења, т. ј. да је потребно, да важи као наук. По облику мора бити правилно исказано, просто и кратко, — не смије бити каквог кићења, јер то отежава учење дјецу; мора бити јасно и гласно, да се сваки глас чује, да добар утисак учини на слух дјетињи, јер како се и с каквим нагласком дјетету казују ријечи, онако ће их дијете и упамтити; затим има дјецу да позове да му подражавају. То изговарање може бити посебице, а може да буде и у хору. Појединце по један, а у хору сви. Тек и једно и друго треба да иде на

измјенце. Прво у хору, да би се дјеца ослободила, а последије посебице. Изговарање у хору потребно је још и зато, што дјеца добију јачи утисак и једно према другоме се управља и исправља, а и она дјеца, која се стиде, мислећи да их нико не чује, говоре. А друга је корисна страна, што наставом и дјеца добију покрета, живота, те су живља, јер она не могу дуго да сједе, а да се не крећу, нешто не раде.

II. Мемнонички облик је у пређашња времена вршен једнострано, тако, да је прелазило у механизам и отуда се и данас каже да је механички рађено; није довољен у везу с другим облицима, него је просто давато дјеци да од ријечи до ријечи запамте, на пр. „Отче наш“. Кад се пак то памћење веже са другим облицима, онда је овај механички облик, јер у основној школи не смије се сувише разумијевање ни захтијевати. Без памћења не може бити никаква напретка, али је за осуду, ако се употријеби без везе с осталим облицима. Истина је, памћење само по себи не даје образовања, али је корисно. Дјеца треба давати да памте оно што је важно, али то се мора претходно разјаснити и довести у везу с ранијим његовим знањем, а пошље понављати, да се види јесу ли дјеца разумјела. Што се више понавља, тим је познатије и разумљивије, и зато треба понављати.

III. Акрматички облик састоји се у слободном говору, предавању учитељеву. Учитељ говори, а ученик ћути, пази и памти. Он говори да би предао ученицима позитивно знање. Овдје изгледа да ученик не ради, али је ипак друкчије, јер ученик ради унутрашње: мора да памти, схвата, па и примјењује. Тај облик мора се врло опрезно и пажљиво употребљавати. У основној школи оно се не може употребљавати као у гимназији. У основној школи мора се мање употребљавати, јер ученицима недостаје претходног искуства и нијесу им душевне моћи извјецбане, као код ученика гимназије. Ну поред свега тога потребан је и у основној школи.

Овај облик треба: 1., да је природан, да одговара дјечијој жудњи за причама, јер дјеца у петој и шестој години воле да им се прича. Потребан је и за то што се неки предмети и не могу другачије предавати, него тим обликом, на пр. историја, географија и т. д. Тај наставни облик, као природан и потребан, треба да се врши по извјесним правилима: 1. предавање да полази по основима поређења, т. ј. оно што се предаје, да се пореди међу собом и ранијим; значи, да полази од познатога к непознатога и да је стварно.

2. Ток мисли треба да одговара природном поретку ствари, грађе, која се предаје, тако, да изгледа и истиче једна мисао из друге, а опет све мисли да састављају једну цјелину. У млађим разредима треба да су ти одјељци што мањи и да се понављају.

3. Говор треба да је прост, јасан, сагласан дјечијем ступњу развића и да говор не траје дуго: Код овог облика имамо изнијети троје: А.) Приповијетку Б.) Опис и в.) Објашњавање. Даље се узима текст, читање и диктовање пред ученицима.

А.) Приповијетка износи догађаје у поретку како су се збивали, а сваки се појединачно казује и изгледа као да су сви изнесени пред чула, чиме се задовољава нагон за очигледношћу. Ту треба учитељ да поступи као у кући, да сретне дјецу с оне стране, која им је најприступачнија, а то је прича, јер дјеца радо слушају и у кући приповијетке. Причом се увјерава учитељ у моћ говора дјечијег, јер се и од њих траже да то понове. — Добро приповиједати дјецу није лака ствар. Тешко је с тога, што приповијетком треба да се постигне знање, да се развија осјећање и да она утиче на вољу. Приповијетка постиже свој циљ само онда, ако у истини утиче на сазнавање да је дијецу, да утиче на вољу. Она треба да износи детаље, јер дјеца то воле. Млађим ученицима треба исти изразима понављати причу, да би је лакше запамтила. — Тон говора мора бити срдчан, одушевљен, да покаже, е се и он интересује за оно, о чему им прича. Јер ће се и ученици одушевити. Цијелом послу ваља да провирује главна мисао. Приповијетка треба да има праву садржину; она треба да је истинита. Али и бајке и басне могу се у основној школи употребити, али то треба дјецу да се објасни значај; нпр. басна о курјаку и роди. (Курјак крао, а рода му вадила кост). У басни се неистинитост износи, али се ипак износи нешто што је очигледно, јер изгледа као да је пред очима послјије тога, и и изнесе се морална поука, која може да утиче на дјецу. — Приче утичу на фантазију и зато их треба употребљавати. Библијске приче могу се употребљавати за изглед свакоме, јер су ненадмашне.

Б.) Описивање износи поједине дијелове од стварних предмета пред ученике, а то исто бива и онда, кад нема тих предмета за посматрање.

В.) Објашњавање помаже ученицима да за ријеч везују правилну представу и да извјесну ствар упознају по њеним главним одлукама. То бива обично у очигледној настави, гдје

се у почетку одлучује, а пошље апстрактиванем ствара појам. Оно је врло важно, али учитељ не смије и не мора све сам да објашњава, јер дјеци није могуће све објаснити. Најбољи посао објашњавања јесте онда, ако се врши у облику развијања, онако како су се догађаји вршили и дешавали.

(Наставиће се.)

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ О САМОРАДЊИ.

Човјек се одликује од осталих земаљских створова својим умом и разумом. Тим природним особинама човјек треба да се користи, те да с помоћу њиховом постане господаром свијех земаљских створова, и да их знаде употребити на своју корист. Ну да би човјек постигао тај свој задатак потребно је образовање ума, чему сама природа пружа могућности. Та могућност састоји се поглавито у томе, што се у човјечијој природи налази тежња за савлађивањем одређених предмета и појавама, који га окружавају, и васпитавају је задатак, да ту природну тежњу правилно задовољи. Ми смо навријед споменули, чиме се човјек одликује од осталих земаљских створова и што га чини господарем истих, али у исто вријеме споменућемо и то, да у човјечијој природи има једна особина, која га у другом погледу мање више одликује од осталих животиња. Та његова одлика састоји се поглавито у томе, што скоро све остале животиње, чим се роде по неком инстинкту одмах се прихваћају хране, јер су им сви органи способни за посао, за који су намијењени, док будући њихов господар — дијете није у стању то чинити. Истина и код дјетета има тих нагона, јер оно собом доноси све органе и многе природне душевне особине, али су сви тако несавршени, да никако обављати не могу посао, који им је намијењен. С тога би дијете угинуло, када одрасли не би утицали, да се и тјелесно и душевне моћи дјечије хармонијски развију, док дођу до свога савршенства, т. ј. докле сваки орган буде способан вршити посао, за који је намијењен. Овај васпитни утицај одраслих на неразвијену дјецу креће се у извјесном размаку времена, и онда се већ дијете оставља, да се само о себи брине. Ну, докле траје овај утицај одраслих на дјецу, одраслима се поглавито ставља у задатак то, да се дјетету по-

каже такав пут, које ће, ослобођено свакога надзора, поћи истим и знати само шта му и како треба радити; дакле навићи га на саморадњу. Навићи дијете на саморадњу значи дати му његов сопствени правац, које ће свагда свјесно одабирати срества, с помоћу којих ће најлакшим, а у исто вријеме и најкраћим путем долазити до својих циљева. Да се дијете доведе до тога, да зна потчинити своје прохтјеве самом себи и правилним путем тежити ономе што треба, то је врло тежак посао. Тежак је с тога, што — као што напријед рекосмо — дијете нема никаквог знања о спољашњем свијету, те од, тако рећи, просте животиње морамо створити човјека у правом смислу те ријечи.

Да би се то постигло васпитачу је прва дужност, да позна ступањ дјечијег интелектуалног развитака, па према томе њиховом развиту да удешава свој васпитни посао. Познати индивидуалност дјечију и знати се према њој управљати, то је неопходна потреба при васпитању. Ово је потребито са више узрока, а понајглавнији су ови, што дјеца од различитих родитеља доносе са собом различите наслједне особине, а к томе још неједнако домаће васпитање и различито доба узраста чине, те је познавање индивидуалности неопходна потреба. Да би учитељ могао одговорити овоме захтјеву потреба је, да буде добар психолог, дакле да позна природу човјечију. Према томе у педагогији се тражи знање психологије. Ову потребу први је увидио Песталоције Срдосавић и Сдјелом и ријечи, да педагогија без психологије није била савршена, али главно је, да је доказао потребу исте, која је доцније усавршена и у школи знатан корак учинила.

Пошто је учитељ начисто с познавањем индивидуалности онда треба све знање, које су до тада стекла, да понови, допуни, а по потреби измијени, да не би што дјеца површно или погрешно схватила. Такав му рад ваља настављати, доводећи у свезу ново знање са старим и у томе се састоји вачело поступности и непрекидности, које је за саморадњу веома неопходно. Тиме се врши обнављање и удруживање престава, траже се заједнички и особени знаци, чине се упоређења и на основу тога у свијести се стварају нови и јасни појмови. При сваком новом предмету, о коме се мисли дати дјеци појам, треба ју излагати јаким утисцима, који ће долазити од исгог и дјејствовати на дјечија чула, те ће се у дјеци изазвати осјећања, на која ће дјеца нехотично, а последије и хотимично скренути пажњу. При томе се треба старати, да утисци падају на

што више чула, како би се предмет свестраније посматрао и овда би се створila јаснија и правилнија представа о извјесном предмету. При стварању представа треба дјетету скр тати пажњу на све елементе предмета, од којих ће утисци долазити и о свима се у свијести образовати поједине преставе, из којих ће дијете добити једну општу преставу о том предмету. Оваковим радом знање не може бити површно, јер су појмови тачно добивени. Дакле, за дјецу ништа не смије бити апстрактно, ма се говорило и о апстрактним предметима, који се налазе ван чулног домаћаја дјечијег, јер непрестано треба имати на уму, да је ово доба, када дијете живи под чулним утисцима. На основу реченог треба се држати начела очигледности, која је јаки услов за развијање саморађе. У противном случају дјечији ум ће се напрезати и у напрезању замарити, клонути и на пошљетку изгубити вољу за рад. Ова ће опасност наступити и онда, када дијете буде преоптерећено многим предметима. За то треба бити веома обазрив, те дјеци давати толико посла, који ће она без претјераног напрезања савладати. Онда ће им се будити тежња ка даљем изучавању и осјећаће душевну радост при сазнавању нових истина. У противном случају код дјеце неће бити пажљивости, јер у дјечијој свијести нема ни једне преставе, која би се уздигла над осталим, те би се наша свијест искључиво њоме бавила. Онда ће наступити расијаност, за којом ће шљедовати равнодушност, која прелази у одратност.

Већ смо напријед споменули, да дијете у почетку живи под чулним утисцима из узрока, што је његово знање о спољашњем свијету веома скучено, те се тим узроком у његовој природи и налази тежња за сазнањем. Напоменусмо и то, да се дијете мора упознати и са оним предметима, који се налазе ван његовог чулног домаћаја, дакле са апстрактним предметима. Стварање ових појмова врши се помоћу уображења. Уображење или фантазија јесте врло важан чинилац при изучавању апстрактних предмета; њоме се скоро једино и врши ова радња. Оно је код малене дјеце врло бујно и скоро безгранично. За то је задатак васпитању, да му одређује јасне границе, што ће учинити, ако разум буде контролисао уображење. Разумом дакле треба да се одређује циљ фантазије; у противном случају дијете ће у фантазијама лутати. Фантазија правилно руковођена врши удруживање и обнављање представа, интелетуална снага постаје јача, апстракцијом, детерминацијом и комбина-

цијом знање се проширује и мишљење постаје правилно и онда саморадња мора бити правилно развијана.

Да је саморадња један од најглавнијих педагошких захтјева, то се спорити не да. Сваки васпитач треба да је начисто с тим, не буде ли, његов ће рад остати без плода. При свакој науци треба знати циљ, коме се тежи. Ову потребу одређивања циља најприје је нагласио Херберт. За то је он доказао потребу етике као помоћ педагогији, из које треба позајмити циљ предмета, и томе циљу правилно тежити. Да бисмо дијете упутили, да достиже своје циљеве, да осигурамо његов будући живот треба да га снабдијемо таквим знањем, које ће доцније умјети корисно примијенити. То ћемо постићи, ако дјечи будемо давали прилике, да сама мисле, расуђују, закључују и на основу тога да учине неко дјело, које ће бити разумије се морално. При томе ће дијете осјећати неку радост, те ће доцније и само тежити, да му учитељ даје такове послове, које ће само извршивати. Ова се појава свагда примјећује код даровите дјече, али при свакој појави учитељу треба велика обазривост, јер како код појединаца, тако код врло многих, може се развити гордост. Када год учитељ дадне ученицима упутства како ће извршити питања решавати или у опште при извршавању ма ког посла, ако на свако питање „зашто“ добије одговор „за то,“ онда се механизма не треба бојати.

Саморадња се развија при изучавању свијех наставних предмета, али у неједнакој мјери. Она се понајвише развија у предметима, у којима се развија мишљење и расуђивање, а ту долази: рачун, геометрија, писмени задаци, лијепо писање, цртање. И остали предмети потребују саморадње, али ту главну улогу игра памћење. Саморадња се нарочито развија при како писменим, тако усменим рачунским задацима. При решавању истих непрестано треба да преоблађују питања „како“ и „зашто“ и да се на иста добију потребни одговори. Но при решавању писмених задатака опажају се грешке код појединих учитеља усљед неметодичке обраде, а нарочито у нижим разредима. Учитељ н. пр. зададне дјетету задатак, а оно чим напише задатак ставља потребне рачунске радње у самом задатку и отпочиње рад, а учитељ се тим задовољава и без икаквог питања пушта га те ради. При свршеном задатку ученик не зна поновити задатак, нити образложити зашто је тако радио. Осим ове погрешке ту је још јача друга, која се састоји у томе, што се овај задатак не односи на све ученике, већ учитељ ради већ самим оним, што је код табле, док остали се често комотно

разговарају. Дакле, питања треба да се односе на све ученике (општа), треба тражити од ученика, да неколицина понове дати задатак и да у мјесту сваки сам за себе прати израду постављеног задатка, и тиме ће се развијати саморадња.

Такођер у старијим разредима чине се велике погрјешке, јер учитељи непрестано траже правила, из којих или по којима решавају задатке. Учитељ зададне задатак и пита ученика шта је у задатку непознато; ученик одговара н. пр. интерес. Како се налази интерес (учитељ)? кад се капитал, процент и вријеме међу собом помноже, а то се подијели са 100 (ученик)! Пошто је ученик казао правило, онда приступа изради, а зашто то тако бива, о томе ни ријечи се проговорити неће.

Писмене саставе дјеца израђују код својих кућа. При томе се опажа једна врло јака мана, која долази ушљед тога, што слабији ђаци преписују од бољих. Осим тога и бољи ђаци у томе не стоје боље, јер обично преписују из „писмених састава.“ Дакле ни у једном ни другом случају овакови састави немају вриједности, пошто се при таковој изради ме може ни мислити да је било имало саморадње.

За то би добро било, када би се ученицима одузела могућност, да долазе до овујне књига за писмене саставе.

При цртању слободном руком чини се неопростива погрјешка, јер ученици израђују цртање код својих кућа. Том приликом подмеђу цртанке под чисто хартију, и тим начином прецртавају. Према томе о цртању слободном руком не може бити говора, а о саморадњи још мање. Не пуштајући се у даље разлагање и изналагање узрока, који при обради појединих наставних предмета спречавају развитак саморадње напоменућемо само то, да при овакој неметодичкој обради о саморадњи слабо може бити говора.

Према свему до сада реченом можемо чакључити, да свако стечено знање треба да почива на саморадњи. У противном случају неће имати никакве реалне вриједности свако знање, које није засновато на саморадњи. Многи и највећи педагози послје дугог лутања тек у најновије вријеме правилно су појмили важност саморадње, те су положили изобиљно старање, како ће развити у својим васпитаницима. Успјех у први мах био је веома незнатан, јер је био веома тежак посао отргнути наставу из чељусту старо-древних лудорија. Један од првих философа, који је уочио важност саморадње, јесте велики философ Сократ. Он се је толико старао за развијање исте, док је дотле усавршио своју методу, да је назват оцем исте. Та

метода позната је под именом *умитно-развојне или хевристичне методе*, која се још зове и „Сократова метода.“ *) Доцније пак сви ваљанији педагози препоручивали су саморадњу, изналазећи различите методе, како ће у ученицима развити исту, и ослободити их дотадањег сухопарног напаметног учења, које се састајало у запамћивању појединих текстова из св. писма и философских изрека (па ни то се није разумјевало.)

Против оваког-стародревног учења у 17 вијеку подиже свој моћни глас један од највећих педагога чувени Јан Амос Коменски. Између осталих својих надзора Коменски говори: „Младеж правилно обучавати не значи наговорити јој једну гомилу ријечи, реченица, изрека и измишљотина, које су из разних писаца напабирчене, већ *отвориши јој разумијевање самих ствари*, како би одатле као из каквог живог кладенца извирали поточићи исто онако, као што из огранака избија лишће, цвијеће и плод, па се идуће године развију из сваког пупуљка нове гранчице са својим лишћем, цвијећем и плодом. Досадашње школе нијесу у истини на то пазиле, да духови на развитаку буду упућени из свог властитог коријена...“ Пошто је тако дао свој суд о тадашњим школама, чије је уређење сматрао скроз погрешно, и изнио своје погледе на правилност обучавања, онда долази до оваквог закључка: „...Људе треба научити мудрости не из књига, већ од неба, земље, раста, букве и т. д. т. ј. људе треба научити, да *сами* испитају поједине ствари, а не да приме туђа посматрања и туђе закључке.“ Доцније пак Жан-Жак Русо строго је захтјевао саморадњу. Он је мишљења, да је васпитању задатак негативан, пошто је свако дијете по природи добро. Према томе васпитању је задатак, да само отклања штетне утицаје, који спречавају правилни и умни и тјелесни дјечији развитаку. Русовљеву науку прихватили су филантрописте; они су је примили у начелу, док у појединостама у многоме су је измијенили и допунили. Тако н. пр. они су одбацили мишљење Русовљево, да је васпитању само негативан задатак, већ може бити и позитиван. На челу ових педагога стоји Базедов и Еберхалд од Рохова.

Из свега до сада реченог може се извести закључак, да је развијање саморадње један битни захтјев основне школе. Важност њена састоји се поглавито у томе, што се њоме дијете упућује таквим путем, који ће му најкориснији и најчаснији

*) Види у „Учитељу“ св. за мај чл. „Фрагменти из методике,“ гдје се на стр. 781 говори о хевристичној методи, као заблуди, да су хевристична питања све и сва, да су она свемогућа и т. д.

бити у његовом животу. Од такове дјеце у доцнијем животу постаће радише; људи украшени свим врлинама- а никада уображена и надувена створења и такозвани паразити. Када бисмо пак узели у разматрање значења самог израза *саморадње*, онда ће нам он сам дати довољно доказа о самом себи. Гдје се пак налази извор саморадње, то ће нам најбоље показати напријед споменути изрази Коменског.

Вук Р. Масловарић.

ОПИС МАНАСТИРА ДОБРИЋЕВА У ХЕРЦЕГОВИНИ.

Приоптио: Леон. Нинковић, јеромонах.

(Наставак.)

Управитељи и игумани Манастира Добрићева у XIX. вијеку. У деветнаестом вијеку владали су ман. Добрићевом управитељи настојатељи ови: Од 1799. до 1810. Захарије Парезјанин, дугогодишњи јефирмер сарајевске цркве. Од 1810 до 1830. Ђерасим Шаренац, настојатељ. Пошљедњи је умро у свом родном мјесту у Врањским, због неког неправичнога према њему поступка, од више духовне власти. Од 1830—1840—41. управљао је манастиром игуман филологије Ђошковић. Од 1840—41 до 1866. Јосиф Парезјанин игуман. *) Од 1866 до 1882. Дурђе је Теодосије Јокановић, родом из Шобадина, кот. билећскога, а ондашње манастирске парохије. Од 1882. до 30 октобра 1896 г. управљао је ман. Добрићевом игуман Јевстатије Гађиновић (сада архимандрит у ман. Дужима.) Овај вриједни игуман, као добар економ и без пријекорног владања калуђер, врло доста користи учинио је манастиру: маглом застрте рачуне развијетлио је и рашчистио, економичан ред увео у манастир; црквени иметак са приходима довео у добар ред. Према калуђерима се држао лијепо.

Његовим посредовањем 5 његовијех (Јевстатинијех) ученика-ђака рукоположени су за свештенике и то: 1. Васо Новаковић, у Суторине; 2 Јован Гађиновић, парох у Фатници; 3 Симеон Борковић, јеромонах ман. Добрићева (сада у ман св. Луке у никшићској Жупи); 4. Леонтије Нинковић, јеромонах манас. Добрићева; 5. Прокопије Мулина, јеромонах ман. Дужи.

Игуман Ј. Гађиновић, родом је из Мехке-груде, кот. Билећа. Премјештен је из ман. Добрићева у ман. Дужи 1. Октобра 1896. г. Са премјештајем Ј Гађиновића велика је штета учињена ман. Добрићеву. — Сав народ Добрићевске парохије жали за њим Од 1 октобра 1896 до 30 Јуна 1897. г. управљао је ман. Добрићевом Партеније Ђедовић, односно Симеон Борковић, као помоћник Партенијев Партеније је био прећерана тврдица, а врло богат новцем! Владања није био похвална! — Пред своју

*) Овај је до сада пошљедњи игуман од породице Парезјана, а има 200 година да је вавда у овом ман. био по један калуђер Парезјанин. Пошљедњи је био пок. Исалије, а умро је као јеромонах 22 априла 1895. Нинковић.

смрт (7 Јуна 1898) све своје новце дао је свом сестрићу (близу 230 дуката), а у манастир није оставио да плати свештенику, да му служи 40 служба после смрти! Од Јуна 1897. во септембра 1898. управљао је Михајло Ранковић;

Наредбом од 2 октобра 1898 (брзојавно) наређено је пароху Марку Кисићу, да привремено отвори ман. Добрићево; али због неких препона парох Кисић није манастир отворио 2. окт. већ 8 истога мјесеца. 30. Октобра, дошао је у ман. Добрићево јеромонах Леонтије Нинковић. Као што сам напријед навео, да је пред своју смрт јер. П. Ђедовић све новце дао свом сестрићу Илији Чучковићу (и то кријући), а тестаментално 100 дуката (а при претресу куће Чучковића и његова сина нађено је близу 230 ₣ дуката).

Нађене новце суд био је конфисковао, а исте опет Чучковићу уручио 12 Јануара 1899 г. По канонима прав. цркве калуђер прав. не смије тестаментално располагати са својим иметком.

Тестаменат су написали: Михајло Ранковић, као писац; а Стефан Правица и Леонтије Нинковић као свједоци. — Тестаменат је написан овако: 1. Манастиру Добрићеву, поклон 1. кула са читлуком у Љубомиру, 2. дућана и 1 соба у Требињу. 2 Илији Чучковићу 100. ₣ дуката; 3. За свој погреб 100 ₣ дуката; 4 Савви Ђедовићу 2 њиве у Бориловићима. 5 Николи Ђедовићу 2 винограда у Требињу. 6 остало дугови и хајван по наполици манастиру. Пок. Партеније свој иметак није стекао од свештено-радња у својој парохији, — већ, као милостињу од срп. прав. народа Херцеговини на име цркве и манастира Добрићева. — Као факт за потврду да је Партеније по цијелој Херцеговини сабирао милостињу за ман. Добрићево, навешћу преперучитељно писмо, са којим га је игуман и братство ман. Добрићева слало по милостињи, за ман. Добрићево:

1. Писмо оригинално гласи: Преподобниѣшимъ Игѣманима, Проигѣманима и Јеромонасима: Благоговѣшимъ свищеницима, славнимъ Христианима, Попитенораднымъ Кнезовима и свѣмъ православнымъ, находящымся Ерцеговини — Миръ и Благословъ одъ Вишиѣга Бога! Бѣди вамъ на знаѣ: како спремамо нашега брата Јеромонаха Партенія ради милостињѣ, да пошлѣте штоѣ ко кадерь у манастирь Добрићево, храмъ Ваведенія св. Богородице.

Увѣрени свице, да ће взмъ Господ старцею изъ свога непресвишмога Источника свию блага — накнадити и ваша имена коя ће се сваке литѣргіѣ споминяти на жертвеннѣмъ безкрвномъ бы ће написа свѣтъ на небесѣхъ. Примите убо прежде реченаго брата нашего Партенія со свякимъ усердіемъ и помощію яко и васъ Господъ примио во славъ свою, и сподобио вѣчныхъ благ на послѣднѣмъ свдициѣ своемъ — Аминъ. Јѣксимъ Парѣжанинъ Игѣманъ

из Мѣстырѣ

Добрићевки 18..

Добрићевски со братією

[м. п.] (печат ман. Добрићева)

Фактично је потврђено, да је Партеније цијели свој иметак стекао на цркву и ман. Добрићево, а што га је подијелио својој родбини неканонично је! — Тај случај, проузроковао је велико огорчење народа према ман. Добрићеву. — Сваки вели: Зашто да дајем манастиру и калуђерима? кад они (калуђери) поклањају својој родбини! —

II. Преручително писмо Партенију Ђедовићу, за скупљање милостиње ман. Добрићеву гласи:

Прокопій Милостию Божиєю Православни Архиепископъ и Митрополит херцеговачкїй и захолскїй проча ѿ проча прочая.

Високопреподобнѣйшимъ Архимандритѣй Преподобнѣйшии Игу-
манѣй Преподобни Јеромонасїй Благоговѣйнѣйшии Протопрезвитерїй Благо-
говѣнѣйшии свѣштеници Благородни и Почтенороднїи Првѣнцы Кнзови
Кметови и сви благословени и православни христїани Мали же и велики
кой се налазите у Нашој Богохранимои Епархїи свято херцеговачкој у
кадилуку Невесињскомъ Благодать и Мирь буди вамъ одъ Господа Бога
а одъ Насъ молитва Благословъ са опроштенѣмъ. Познатъ вамъ сь свїемъ
Манастирь свято Ваведенскїй Добрићево да онъ неима каквїе прїохода сь
коимъ бы се мого издржавати а манастирь е знате стара задужбина Вашїе
и наше Пранѣдова дакле сь Нашїемъ Архїерейскїимъ допуштїемъ и
Благословомъ допуштамо и шалѣмо Јеромонаха Партенїа на ваше Благо-
утробїе да му подарите ѿ пружите руку помоћї у чему е ко возможанъ
а на садржанїе оногъ Божиегъ храма за коеће ѿ они то естъ свѣштеници
оногъ храма ѿмати не избѣжну Дужность ваша имена спомїнати принесѣнї
безъ кровне жертве. А и мы ѣмо сь Нашимъ Архїепископскимъ Молитвамъ
Молить Все вышнѣга да вамъ за едно стократно накнади и да вамъ дару
Мирное здравїе и душевно спасенїе Аминь. допуштїе опредѣлно да
море слободно по вама ходити и прїимати добровольне прилоге у чему ко
има волю ѿ возможность одъ првогъ мѣсеца Августа до тридесети мѣсеца
Ноемврїа текуће 1865. те Дано у Мостарскои Митрополїи 23-їи Априла 1865
года. (слиједи митрополитовъ подлинъ „грчки“, као својеручно ћирилицомъ:
во христѣ тепли молитвеникѣ) — Посуръ што е остало да му га предати
кад доћи къ вама. (истомъ рукомъ митрополитовъ додано је опетъ ћирилицомъ):
ѿ сь овимъ примите нашъ Архїепископскїи Богословъ 1865: Ноембра 2: —
Херцеговачки Прокопїа (ћирилицомъ). Ова писма ѿ вѣрно, тачно и без
икакве погрешке преписана. — Причао ми је Тодор Анѣлић: Да је у ман.
Добрићеву за турске владе, у погледу милостиње за манастир овако раѣно:
Јеромонах би посредовањемъ кнезова и другихъ одличнихъ људи, добио „Пре-
поручително“ писмо одъ митрополита или игумана; да је слободанъ просити
милостињу за манастир.

Послије добивенога писма склапао се између игумана и дотичногъ
јеромонаха уговоръ оваки: послїе сакупљања милостиње, да дотични
јеромонах, по својој души каже: Колико је милостиње сакупио: А онда,
(извадивши трошакъ путни дотичнога јеромонаха) манастиру два (?) тала,
дотичномъ трећи. — А сада, сав народъ ове околице говори, да је у покој-
нога Партенија била доста јака „душа“ у погледу тога (сакупљања мило-
стиње)! — Сада у манастиру живи Леонтије Нинковић јеромонах и адми-
нистраторъ Добрићевске парохије. Стални Настојатељ у манастиру још није
постављенъ.

У манастиру Добрићеву, на велика три Јерарха 1899.

Ц В Ј Е Т Н И К Д У Х О В Н И.

Афоризми.

Прикупио М. Н.

О похађању цркве и о побожном стајању у њој.

Може се рећи: човјек не подиже и не посвећује храм Богу толико, колико сам Бог дарива свој храм човјеку. (Филар М. Москов.)

Хришћански је храм благајница Благодати и училиште побожности. (Филар. Архиеп. Чернигов.)

Као што киша кријепи сјеме у ницању, тако и црквена служба кријепи душу у врлинама. (Св. Јефрем Сирин.)

Има и таквих људи, који зиђу и подижу храмове, а о спасењу своје душе не воде рачуна.

Има и таквих људи, који богато украшавају иконе и цркву, али су лијени да се пред иконама моле.

Пошто имаш жељу да подигнеш Богу храм, то имај вољу и к подигнутом храму (Филар. М. Москов.)

Ако човјек — и у обичном животу — не посјеђава неки друштвени дом или скуп, — знак је, да је он изгубио сваку љубав и вољу према њему. То исто зар не значи и за онога човјека, који не долази или сасма ријетко у цркву и то зар није очигледни доказ његове хладноће према цркви и завјету с Богом?

Можеш воду извора изгубити кад ти треба прије тога да ју захватиш са извора или ријеке; сличне теме можеш Богу молити сам и у својој кућици, али је потреба ходити и у цркву, која је живи извор, са којег треба да захваташ благодат Божију. (Филар. М. Москов.)

Као год што се кућа са самим димом — без огња — не може угријати, тако не може ни молитва домаћа без црквене. (Св. Алексије М. Московски.)

И код куће се може поучавати у закону Господњем, али опште — црквено Богослужење има првијенство. (Прот. И. Толмачев.)

Кад наступите на врата од Божијег храма, то све своје и свјетске ствари изван њега оставите и у њега ништа не унесите. (Филар. М. Москов.)

Ако улазиш у храм Божији, то најприје запали у свом срцу свијећу (Лука 12, 35), па тек иза тога можеш запалити другу, видљиву свијећу Богу, или Његовом светитељу (II. Кор. 9, 7.) и онда се усрдно моли док горе свијеће.

Често пута наша свијећа гори пред иконом јасно и сјајно, а међу тим мало је топлоте у нашем срцу и свјетлости за молитву к Богу.

Доносиш тамјан, али не доносиш молитве; запаљујеш свијећу, али не гориш духом. (Филар. М. Москов.)

Ако ти није твоје срце напуњено кандило смирености, и ако ти не гори љубављу к Богу и ближњему — то онда залуду заживиш и кандило и свијећу у цркви!

По неки у мјесто да говори с Богом, кад стоји у цркви, он беспослично и говори које шта с другим.

Претпостави себи за некога какав је, кад н. пр. стоји пред једним владоцем и говори са њиме, па га зовне неко прости, који је као он, и

он остави владоца, а иде да говори са простаком; таков је и онај који говори за вријеме Богослужења и расијава своје мисли. (Св. Јефрем Сириј).

Ко проводи вријеме молитве у које каквим шапатима и разговору — боље би му било, да га је превео у сновијању (Авва Исаија).

„Каква је корист ходити у школу, а не учити“? — рекао је Отац Пимен, расуђујући о немарном стајању у цркви.

Ако би кад год ушао у двор владаочев — мислио би и пазио, да што не учиниш, што не би одговарало мјесту, у које си ушао: то онда са каквом треба да си побожношћу кад улазиш и стојиш у кући Цара небеснога! (Фил. М. Москов).

У цркви треба стајати са потпуном побожношћу, да у мјесто мање — не изнесемо из ње кад изађемо више гријехова на души. (Духовни Маргарит.)

Може се и у цркву унијети мисао о домаћем стању, а такође се може и код куће понијети храм, т. ј. мисао о црквеном појању и корисном читању духовних књига — које кријепе у човјеку врлине. (Јаков Архиеп. Нижегородски).

Не лишавајмо себе храма кад се год може, али вјежбајмо се и са собом га носити (Филар. Мит Москов).

Треба се чувати, да Бога, којег у храму славимо, да Га дјелом код куће не увриједимо (Он).

Љуби и посјећавај домове Божије, али и од себе гради дом Божији. (Св. Нил. Синајски).

Црква која је људским рукама начињена — не спасава онога, који се не стара, да од себе направи живу цркву — живог Бога. (Филар. Мит. Москов).

Хришћанска је црква тврди брдем, који нам даје уточишта, да се заклонимо од стријела ђавола. Ако си у цркви и црква у теби — побјеђујеш; ако си изван цркве и црква изван тебе — дођићу си. (Цр.)

ДЈЕЦУ ТРЕБА ИЗ МАЛЕНА УЧИТИ ДА БУДУ ОД КОРИСТИ, ДА БУДУ РАДЕНА И УРЕДНА.

Свако дијете по нагону своме хоће нешто да ради, и мало ће се које наћи, да је сасвим мирно. Родитељи треба то да на добро дјечије употребе, па да га још, док је малено, почну учити свачему, што ће доцније и њему и другима користити. Родитељи то могу чинити, кад се дијете почне забављати, кад се почне играти, јер се одмах види, да дијете неки нагон гјера, да нешто ради, и тој радњи родитељи треба да дају правца, да дјеци помажу, као што јој помажу, да једу, да спавају и т. д.

Кад дијете поодјача, кад му се разум у неколико развије и кад почне нешто од своје воље радити, онда га треба учити каквој радњи, која ће му бити од користи, а при томе треба пазити да буде уредно. —

Вредноћа, раденост и уредност, то је највеће имање, које мајка може своме дјетету дати; то треба да му у срце усади, па ће јој дијете бити

богато пребогато. Дијете се забавља онјем, што му је пријатно, или онјем што му буди радост или срџбу; због тога му треба испрва допустити да ради све, изузевши оно, што му може шкодити, јер му се тијем подстиче воља и тежња да нешто ради; кроз мало времена треба га упућивати, да ради што и за друге, који су му мили и драги, и треба му давати прилике, да то може чинити.

Када дијете види, да је својом радњом другоме радости допринијело, добиће и вољу да изнова нешто уради; па и треба да што ради, јер ће постати зловолно и љенштина.

Дјеци треба испрва оставити на вољу, што ће радити, јер се на тај начин може видјети, коју радњу дијете најбоље воли, али их не треба ни пустити, да све то те то раде, па ма оно хтјело, јер не треба никад да се сасвим издовољи једнијем послом или играчком. Многи човјек непрестано ради и у послу је, а када гледаш шта је урадио, а ти видиш — ништа.

Сада ћемо се упитати, зашто је то тако? — То је за то, што тај човјек, док је био мали (дјететом), није научио шта и како треба да ради.

Ако даље погледамо, шта одрасли људи раде, можемо видјети и то, да сваки са већом вољом ради оно, што му од срца иде и на што га нијесу из малена тјерали и све оно, што свесрдачно уради, допринијеће му већу корист, и ту радњу можемо назвати — корисна радња.

Како се дијете може научити корисној радњи? — Корисној радњи може се дијете научити у игри. Ако је дијете тјелесно и душевно поодјачало, да се кадро само играти, то нека му отац или мати у игри кажу, да нешто уради; ако дијете изврши речени родитељски задатак, оно ће постати весело, јер је тијем учинило једну љубав према родитељима. Али родитељи треба да обрате пажњу на тај задатак, т. ј. да се дјетету одреди она радња, која неће дуго трајати, ни дијете уморити, јер ако је радња мимо његове снаге, оно неће радњу свршити, нити ће добити други пут воље, да што ради.

Ако је дјетету 7 или више година, ако иде у школу, треба га учити, да поред школскијех задатака и код куће што ради, на што родитељи треба да пазе, т. ј. врши ли дијете уредно оно, што му је речено. Многи родитељи не обраћају пажњу на речено, него се држе ове изреке: „учи, моје дијете, немој да те кара учитељ, а ми ти не тражимо да радиш дома, но ти је доста и у те књиге.“

Истина је, да у кући треба највише женске да раде, али поред свега тога има у кући многијех послова, које може и мушко дијете вршити, разумије се да родитељи треба дијете да обавијесте и да му кажу, да је то за кућу потребно.

Пошто се дјетету нешто одреди да ради, не треба га пуштавати да прекида започету радњу, него га треба надгледати и оштро га покудити, ако речени задатак није урадило, па не само да га треба покудити, него га треба и казнити, али умјереном казном.

Ако дијете цијеле недјеље буде вршило своју задаћу, као што треба, онда му треба у недјељу што на поклон дати, али не сувише, јер би се у њему подстакла себичност.

Када дијете добије обећани дар, оно ће постати весело и чињеће му се много докле други посао отпочне, и добиће воље за рад.

Можда ће дијете запитати родитеље, зашто се не ваља данас (т. ј. у недјељу или други светац), радити? — Дужност је родитељима објаснити, а не, као што многи чине, прећутати на дјечије питање.

Када дијете ради, треба му често напомињати ову васпитачку пословицу: „Ко не ради не треба да једе.“ Ову пословицу добро је дјетету, док је још малено, говорити, јер ће се оно овијем увјерити, да је нужно радити.

Особито женске, послѣ седме године, треба почети учити онеме, што их чека и какав им је позив у животу. Дјевојчица треба да почне радити и за кућу. Она може, док је мала, плести, шити за себе, оца, мајку и брата. Она може матери помагати да пере, суши, додаје робу, а може је и мати учити, шта треба којој кошуљи поправити.

Родитељима спада у дужност, да у дјетету буде осјећање и љубав за кућевне послове и *ред*, треба га учити да *мрзи* све што је *неуредно*.

Која дјевојчице од седам година остави столицу на поду или види какву било ствар обалењу, т. ј. ако није на своме мјесту, а не намјести их гдје треба, то се види, да се то дијете није из малена научило уредности. Ко је томе крив? — Мати, која не зна природу људску, не зна, да при васпитавању важи она пословица: „Што дикла навикла.“

Ако се дијете из малена научи радити, оно ће бити *радено*, у противном случају биће љенштина — *нерадно*.

Кад се дијете учи радњи потребно је ово: прво, да се учи онеме, што је *нужно*; друго, онеме, што је *корисно*; треће, онеме, што је *пријатно*.

Родитељ не треба никад да допусти, да дијете вријеме проводи баш ништа *не радски*, него да дијете *ради* или да се *игра*, јер ће дијете постати: лијено, сањиво, тупови и неспособно за радњу.

Више пута чујемо од неких родитеља онеме: „Што ћу за Бога од некога дјетета?“ — Запитаћемо га што му је, а он одговара: „А што, брате, на чудо смо сва чељад од њега, нико му ништа не смије рећи, но јуриш да се срамоти и да се биће по кући, а кад ја (отац) изидем из куће, а оно бабу, мајку и свакоје да побије по кући, и што ћу ти причати, но једном ријечју, распуштено је.“ Од куда је то? — То је од туда, што родитељи своју дјецу нове и воде свуда са собом, па било то при разговору са странцима или по сједницима по селу, а особито ноћу, гдје дјеца много што шта чују, што није за њихове уши, и чују гдје други са стране, па било то у шали или у истини, говори његову оцу много које шта, што не би пас у маслу полокао, и тијем начином родитељ губи код дјетета свој углед, а пошто то изгуби, онда дијете и не мари много за родитеља. Има и таквијех родитеља, који на жалост, из љубави према своме дјетету, говоре пред њима највеће безобразлуке, за које треба да се добро на ум узму. Много и много родитељскијех погрјешака бисмо могли навести, но то би било сувише и бисмо се удаљили од теме

Дијете ће постати радено, трудољубиво, вријелно, ако га мало по мало, ако га редовно родитељи навикавају на радњу. Не треба сметати са ума, да свака радња има своје одређено вријеме, за сваку се зна, *како* се мора вршити, и не треба допустити дјетету, да посао прије одређенога времена промијени; да се прије одмара, па онда ради; да одлаже на сјутра, што се данас може свршити.

Ако се на речено не научи дијете, постаће *нерадно*, а отуда се рађају све друге страсти и неваљалства.

Дијете се не може научити, да редовно ради, ако се не привикне да је *уредно*, и да има *воље* к рѣду; с тога треба из рана будити у дјетету *љубав к реду*. Ако се дијете из малена научи, да буде уредно, онда ће му ред бити потребан и неће моћи без њега живјети.

Уредност, љубав к реду показује се и у томе, да се дијете научи, да чисто држи своје одијело, тијело, све своје ствари, да школске и друге књиге и прописе не прља и не дере, и да ништа од својих или туђих ствари, које му се повјере, не погуби. Ако је коју ствар из несташлука покварило или изгубило, не треба му дати другу нову, докле *дјелом* не покаже, како му је бити без ње.

Мати, разумије се, треба да често прегледа она мјеста дјечија, гдје она своје ствари држе, па да види, је ли све у реду и да дјецу или опомене и казни, или, ако заслужују, награди.

Да би родитељи могли како ваља утицати на дијете, нека се старају, да добију углед и ауторитет код дјетета, и да стеку у дјетету ова два главна покретача у васпитању, т. ј. да их дијете *љуби*; друго, да се од њих *боји*.

Филип Пејовић, учитељ.

—♦—

ГОВОР НА ПРВОМ РОДИТЕЉСКОМ СКУПУ У ВЕЛИЧКОЈ ШКОЛИ,
 NACIONALNA BIBLIOTEKA
 ОКТОБРА 1898 ГОД.
 CRNE GORE БУРЂЕ
 Поштовани скупе, CRNOJEVIĆ

Срећним се сматрам, што ми је пало у дио, да вам на овом мјесту, у просвјетном храму, могу казати радосну вијест, да ће наша школа, која је била по закону на три године затворена, продужити свој плоносни рад. Ту радост учинио нам је Узвишени и дични Господар на предлог високих школских власти. Ово је доказ његове очинске бриге о нама, за што смо дужни бити од срца захвални.

Знајући то, што нам се чини, ми смо дужни старати се да се покажемо достојни те високе милости и одликовања, а то ће бити онда, ако савјесно будемо вршили своје дужности према омладини, које нам сам Бог и Господар дају и траже да их испуњавамо.

Ви сте дужни дати своме Господару добре и послушне поданике, а цркви побожне чланове. У колико ћемо постићи жељени успјех у томе, зависи од тога, колико будемо разумијевали своје дужности. Ово ме је баш и покренуло, да се на данашњи дан с вама о томе разговорим, т. ј. о *школи* и *породици*, као о два најважнија фактора у народу.

Пошто је породица прва, у којој се добија основно образовање, то је потребно на првом мјесту о њој и да говоримо.

Сваки је од нас видио како се и саме животиње старају да одрже у животу своје младе. То им је природа дала, то је закон, који је од Бога. То је од природе урођено и самом човјеку: да воли своју дјецу, да им обезбједи опстанак и да у дјецу гледа самога себе. То од човјека не захтијева само природа, него то од њега тражи и божји закон. Животиња

се стара о обдржању живота свога младета, али ми не смијемо заборавити : да смо група створова на земљи; да смо створени по слици и прилици божјој; да имамо своје назначење, да се удостојимо вјечног блаженства, и према томе да смо дужни старати се не само о животу своје дјеце, него и о благостању њихову, о срећи њиховој, о васпитању и изображењу њихову. Животиња се руководи инстинктом; човјек се мора руководити разумом. Човјек није само биће тјелесно, него и духовно: он има и душу и тијело. Према томе мора се старати и о једном и о другом, ако желите одговарати својим дужностима. Љубав наша према дјецу мора се простирати на далеко и на широко: ми се морамо старати, како ће наша дјеца достићи срећан времени и блажен вјечни живот. Морамо се старати, како ће бити корисни чланови друштва, јер човјек живи у друштву и само у друштву може бити срећан. Да бисмо то постигли, ми морамо знати начина и пута, којим ћемо доћи до тога. Зато што ви нијесте у стању и не можете постићи што желите, вама долази у помоћ школа, и ви јој повјеравате своју узданицу, своја срца, с тврдом надом да ће она вратити вам из материје начињене ствари, т. ј., да ће вам дјецу васпитати. Али треба, да знате, драга браћо, да ће школа моћи само онда вратити вам дјецу какву желите, ако будете и ви њој у помоћи. У чему се састоји та ваша помоћ, ја ћу укратко овдје с вама претрести, пошто видимо најприје, какво треба да буде домаће васпитање, у породици, у кући.

Кад дијете дође на овај свијет, вама је познато, како је слабо и колико треба брижљиве материнске његе, док се мало оснажи. Па колико опет поред све његе пропадне, зато што не знамо какве му требају угодности? Дошавши тако слабо на овај свијет, оно собом не донесе ни од знања ничега, но само једине способности, које треба доцније родитељи, па учитељи да развију. Оне су свако по себи спремно за рад, а није посијано, и какво сјеме бацимо, онакав ћемо добити плод. Дијете само, у том времену, прима и засађује дубоко у своје срце: па зато се морамо побринути за то: шта ће дијете чути, засадити у своје срце, да не би што-год засадило, што би му било доцније од штете. Ми смо дужни pazити на све: треба да говоримо само оно, што је добро, племенито и узвишено; да избјегавамо неморалне ријечи. Једном ријечи треба да будемо смотрени и обазриви у васпитању дјеце: да се понашамо према њима као према озбиљној чељади; јер су дјеца склона да подражавају све што виде и чују. Једна нам пословица то лијепо објашњава: „Шта раде дјеца, што виде од оца.“ — Поред тога ми смо дужни потврђивати примјером све, чему дјецу учимо. Узалуд ће нам бити ријечи, ако радимо обратном. Узалуд ће неко учити своје дијете поштењу, ако је сам непоштен; узалуд ће га учити да не ваља красти, лагати, оговарати, пијанчити, играти се карата, љенствовати и т. д., ако само он то буде радио. Напротив ништа да им не говори, а само да живи примјерно, дјеца ће се на њега угледати, разумије се, ако још буде гледао с презрењем на све што не ваља и ако им буде предочавао пороке. Дјеца су као фотографија, која износи онакву слику, каква је ствар, предмет, метнута пред њу. Ви сами знате каквих има појединаца и каква су им дјеца: она, чији су родитељи добри и поштени, добра, а она, чији су опет родитељи рђави, рђава. Кад је то тако, драги слушачи, ви сте дужни радити онако, каква желите да вам буду дјеца. Ако тако будете радили, ви слободно можете од своје дјеце очекивати утјеху у старости; ви сте се онда одужили и Богу и народу и сво-

joј дјечи. Али тешко онима родитељима, који, у мјесто да буду добре путовође својој дјечи, бивају камен спотицања; који, у мјесто да напуне дјетиња срца врлинама, напуне их пороцима. Они упропашћују своју дјecu, а с тим и човјечанство, јер рђава дјеца биће рђави људи, који ће имати рђаву дјecu, јер их неће умјети васпитати, неће моћи. На тај начин постају поједине породице веома рђаве: дају злочинце, блуднике и распискуће, а то све на штету човјечанства. За све то они ће тешко бити одговорни пред вјечним Судијом — Богом. „Тешко човјеку, кроз кога долази саблазан,“ вели св. Писмо. „Боље би му било, да објеси камен воденични о врат, па да потоне у дубину морску, него да саблазни једног од ових малих.“ — Један филозоф каже: „Човјеку треба или конопац или васпитање.“ Из овога и из свакидашњих примјера ми се можемо увјерити одакве је користи васпитање школско и домаће; даље, можемо се увјерити и то, да су дјеца створења, од којих можемо начинити и ђаволе и анђеле, шта желимо. Дакле, каква ће она бити има се приписати родитељима и учитељима.

Ваша дјеца живе у кући до седме и осме године, па онда полазе у школу. Знање, које су стекла код куће, иду да прошире, па и поправе. Али узалуд ће бити све напрезање учитељево, ако су дјеца код куће посисала рђаве навике, ако су добила штетно васпитање, тим теже, ако се и даље дијете, док иде у школу, буде излагало тим опасностима, ако буде имало прилике да слуша или гледа рђаве призоре. Јер дијете је само једну трећину времена под надзором учитељевим, а остало вријеме проводи у кући.

Дакле, драга браво, ви јесте извршили своје обавезе према дјечи, кад сте их предали учитељу. Не. Ви треба даље да бдите над њима.

Шта треба да радите, док су вам дјеца у школи, ви сте у кратко чули и из школ. закона, који вам је прочитан. Али тим није све обухваћено, него ви треба још и преко тога много што-шта да чините, па тек да очекујете плода од свога рада. Ви и даље морате поступати, као што смо прије казали. Не смијете ништа говорити, нити чинити, што би било недостојно човјека. Морате бити обазриви и пажљиви да од анђела не начините ђавола. Ако сте до школе вршили своје дужности, те тим олакшали посао и учитељу, онда не значи да не треба и даље да радите да помажете учитељу. Истина, сада вам је много лакше; ви сте сада помоћници, али не заборавите да од вас много зависи усцјех.

Кад дијете пође у школу, ви сте дужни да му омилиите школу: да му причате како је добро и корисно ићи у школу; како је лијеп ђачки живот; како не вриједи да човјек остане слијеп код очију, кад има прилике да се учи; како ће у школи научити многокорисних ствари и т. д. Поред тога дужност вам је, да се лијепо изражавате о учитељу: да га никад пред дјецом не оговарате и не омаловажавате, ако желите да учитељ има васпитног утједаја на младеж. Колико уважавате школу, ви морате и на дјелу показати. Кад вам дјеца дођу из школе, треба да их питате, шта су тога дана радила, шта су научила. Треба да им купите књиге, хартије, перо, мастила и све друге њихове потребе да намирујете свесрдно, да и дјеца виде, е ви заиста не жалите ништа за њих и да се искрено радујете, што она иду у школу. Морате се старати, да на вријеме иду у школу, да не одсуствују и да се у путу владају пристојно и учтиво. Још треба да њих одликујете хаљинама од друге дјеце, да се заиста увјере

како их ви волите више од остале дјеце само зато што су ђаци да им свагда и у свакој прилици показујете како уважавате школу и учитеља, па и њих саме. Ако тако budete радили, можете заједно с учитељем рачунати са сигурношћу на успјех: да ће вам дјеца постићи успјех у школи, бити добри ђаци, а доцније добри грађани. Тим сте извршили обавезу према држави, њима и самоме Богу, који вам је даровао дјецу, а ви сами у старим данима дочекаћете радост и утјеху.

Ј. Поповић, учитељ.

ПРЕДАВАЊЕ

у IV разреду о простој неразвијеној и развијеној реченици.

Метните ствари у скамију, па пазите!

Шта је ово? (показати), Како је перо? — перо је оштро. Јесам ли изговорио какву мисао, кад кажем перо? — не, већ ријеч¹⁾; а јесам ли изговорио какву мисао, кад кажем „перо је оштро? — јесте. Како се зове ријечима исказана мисао? — реченица; шта се дакле, зове реченицом? — реченицом се зове свака исказана мисао²⁾. Каквијех врста ријечи има у реченици „перо је оштро?“ — Именица, глагол и придјев. Замислите по једну реченицу! Кажите ти! ти! Има ли у тијема реченицама глагола! — има. Е сад замислите по једну реченицу, у којој неће бити глагола! — не можемо. Не можете, а да објасне, јер реченица не може бити без глагола. Без чега не може бити реченица! — без глагола. Ти! ти!

Замислите још по једну реченицу! Коју си реченицу замислио, „Јоване? — „вјетар пири.“ О чему се говори у тој реченици! — О вјетру; а шта се о њему каже? — да *шири* Ручицу. Добро! Оно, о чему се говори, у реченици је *подмет*; а оно, што се о подмету говори, у реченици је *прирок*. Понови ти! ти! ти!

Шта је подмет у реченици „вјетар пири? — подмет је „вјетар.“ По чему знаш? — јер се о њему говори. Шта је прирок у тој реченици? „пири.“ Зашто! — јер се о вјетру говори, да *шири*.

Написати на табли:

Арапину паде глава, прсну крвца по вранчићу, поцрвеће мека трава.

Написао сам овдје три реченице и одвојио их запетама. Прочитај прву реченицу! — О чему се говори у тој реченици? — О глави. Шта је, дакле, она у тој реченици? — *подмет*. Шта се о њој говори? — да паде. Шта је ријеч „паде“ у тој реченици? — *прирок*. И тако анализирајте и друге реченице.

Замислите још по једну реченицу!.. Кажите ти! — „војска иде“ коју си реченицу ти, Јоване, казао прије? — „вјетар пири.“ Зна ли се, какав вјетар пири? — не. А зна ли се чија војска иде! Кажите ти! — Ни то се

1.) Природна је ствар, да на свако питање треба тражити потпун и правилан одговор. Пред.

2.) Цијели час, или најмање по сата требало је употребити само на то, да се дође до одредбе, што је то мисао и реченица, или боље рећи, док дјеца сама из предавања не буду у слању добити јасан појам и извести ту одредбу. Исто тако и о подмету и прироку. Овако еј веома нагло учињено. У.

не зна. Упамтите. Овакве реченице, у којима се подмет и прирок само именују, а о њима ништа не каже, зову се просте неразвијене реченице. Шта су просте неразвијене реченице? ти! ти! ти!

Какав може бити вјетар? — јужни, сјеверни, топли, студени итд. Кажу реченицу „вјетар пири“ са још којом ријечују, која ће показати какав је тај вјетар што пири? — Студен вјетар пири. Како може пирити вјетар? — јако, оштро тихо и т. д. Знамо ли из горње реченице, какав вјетар пири? Знамо. А знамо ли, како пири тај вјетар? Не. — Како бисте казали ту реченицу са још једном ријечу, која би одредила, како пири вјетар? Ти! — *Студен вјетар оштро пири*. Како је, у почетку, казао Јован? — вјетар пири. Је ли се из те реченице могло знати, какав је вјетар и како пири? — Није. А зна ли се то из ове реченице? — Зна.

Шта је подмет, а шта је прирок у реченици „вјетар пири“?; а у реченици „студен вјетар оштро пири“? — Исти и подмет и прирок. У чему је разлика? — У првој се реченици ништа не говори о подмету, а у другој се објашњава и подмет и прирок. Како се зову реченице, у којима се о подмету и прироку ништа не каже? — просте. Упамтите! Оне реченице, у којима се нешто о подмету и прироку каже, зову се просте, разгранате или развијене реченице. Понови ти! ти! ти!

Замислите по једну просту, неразвијену реченицу! Кажу ти!; по једну просту развијену реченицу! Кажу ти! ти!

Каква је реченица „војска иде“? — проста. Зашто? — јер се не зна чија је војска ни како иде. Какву смо реченицу изговорили, кад кажемо: српска војска иде (орно). Кажу ти! — проста, разгранату реченицу. По чему знаш? — Упамтите! Све ријечи, што објашњују подмет и прирок, зову се додаци подметови и прирокови. Које се ријечи зову додаци подметови, а које додаци прирокови? Има ли каква додатка подмету и прироку у реченици „лађа плови“? — нема. Реченица — „тихо плови орајева лађа“? — Ту има и додаток и подмету и прироку. Шта је, дакле, ријеч „тихо“? — додаток прироку. По чему знаш? — јер казује како плови. Шта је у овој реченици „орајева“ — додаток подмету, јер каже од чега је лађа.

Како се зову реченице, у којима су подмет и прирок без икаквијех додатака? — Просте неразвијене; а како се зову реченице, у којима подмет и прирок имају своје додатке? — просте развијене или разгранате реченице.

Репетиција: шта је реченица; шта има свака реченица; без чега не може бити реченица; шта је проста неразвијена и развијена реченица?

Сад је дјецџ лако дати појам и сложенијема реченицама ево овако: кад је дјецџ, више простијех реченица, као у низу, везано међу собом свезама или односнијем замјеницама, онда оне сачињавају сложени реченицу. Шта је, дакле, сложена реченица? — Сложена је реченица низ простијех, реченица везанијех међу собом везама илити односнијем замјеницама, нпр. Сунце сједа, па се опет диже, пошље ноћи бјели данак стиже.

По мом мишљењу овако треба проучавати синтаксу и, по овом, вратити се на подробније изучавање о подмету, прироку и њиховијема додацима.

У *Ровцима*, 29 априла 1899 год.

Секуле Добричанин, учитељ.

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1897 и 8 години.

(Саопшћава се у изводу.)

Ревизор : Радоје Р. Поповић, учитељ на Цетињу.

3. Мушка школа у Бару. (Приморска нахија.)

Испити су били 2 и 3 јуна и трајали су 12 сати.

Школа је четвороразредна (I, II, III и IV раз.).

Уписано је дјете:

У I. раз. 19 мушких православне вјере; 8 мушких римокатоличке и 10 мухамеданаца. У II. раз. 6 мушк. правос. и 7 м. римок.; У III. раз. 10 м. правос.; 3 м. римок. и 1 мухамеданац. У IV раз. 7 м правос. вјере.

На испитима присуствовали су:

У I. раз. 18 правос. вјере; 7 римокатоличке и 7 мухамеданске. У II. раз. 6 прав. вјере и 7 римокатоличке. У III раз. 10 прав. вјере; 3 римок. и 1 мухамеданске. У IV раз. 6 прав. вјере.

Одсутни при испитима били су узаком: болести, отпуштени и неспособни.

У I. раз. понавља 1 м. православни и 3 м римокатолика.

У IV раз. 2 мушк. православни.

Успјех показат о испиту у I разреду

Из вјеронауке: врло добар.

„ српског језика: близу врло добар.

„ рачуна: близу врло добар.

„ земљописа: добар.

„ познавање чов. тијела: добар.

„ краснописа: добар.

„ цртања: добар.

„ пјевања: врло добар.

„ гимнастике: врло доба.

„ чистоће: близу врло добар.

„ дисциплине: близу врло добар.

Општи успјех у I раз. између добар и врло добар.

Успјех показат о испиту у II. разреду:

Из вјеронауке: врло добар.

„ српског језика: добар.

„ словенског читања: врло добар.

„ рачуна: близу врло добар.

„ земљописа: близу добар.

„ природе: добар.

„ пов. чов. тијела: врло добар.

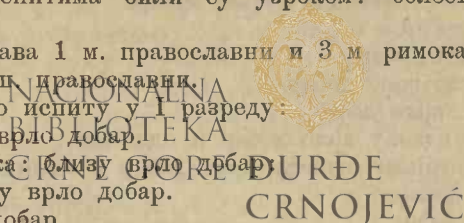
„ краснописа: између добар и врло добар.

„ цртања: добар.

„ пјевања: врло добар.

„ гимнастике: врло добар.

„ чистоће: близу врло добар.

Из дисциплине: близу врло добар.

Општи успјех у II раз. између добар и врло добар.

Успјех показат о испиту у III разреду:

Из вјеронауке: између врло добар и одличан.

„ српског језика: близу врло добар.

„ слов. читања с преводом: врло добар.

„ рачуна: добар.

„ геометрије: добар:

„ земљописа: између врло добар и одличан.

„ историје: врло добар.

„ природе: између врло добар и одличан.

„ поз. чов. тијела: врло добар.

„ цртања: добар.

„ пјевања: врло добар.

„ гимнастике: врло добар.

„ чистоће: близу врло добар.

„ дисциплине: близу врло добар.

Општи успјех у III раз. близу врло добар.

Успјех показат о испиту у IV разреду:

Из вјеронауке: између врло добар и одличан.

„ српског језика: врло добар.

„ слов. чит. с преводом: врло добар.

„ рачуна: добар.

„ геометрије: добар.

„ земљописа: врло добар.

„ историје: врло добар.

„ природе: између врло добар и одличан.

„ поз. чов. тијела: између врло добар и одличан.

„ писања: добар.

„ цртања: добар.

„ пјевања: близу врло добар.

„ гимнастике: врло добар.

„ чистоће: близу врло добар.

„ дисциплине: близу врло добар.

Општи успјех у IV раз. близу врло добар.

Сви предмети у свима разредима израђени су по школском програму, осим новог времена у историји у IV раз., јер је г. учитељ био болестан, па није имао кад да доврши. Прости разломци нијесу предавани по правилу, него су их претварали у десет. разломке, па онда су радили с њима.

Рад у школи отпочет је 1 окт. Дневно је рађено 5 ура. Преко цијеле школске године рађено је 150 дана.

Учитељ I и II раз. одсутан је био од школе 7 дана по дозволи Глав. Школ. Надзорника, а учитељ III и IV раз. одсутан је био од школе због болести 27¹/₂ дана, али при одсуству једног учитеља други је држао све разреде.

Оба родитељска скупа држана уредно: један у новембру и говорено је: „О општем васпитању,“ други у марту и говорено је: „О посјеравању школе.“

Ученици су много изостајали од школе, јер су од три вјероисповијести, па су своје празнике светковали.

Управљајући учитељ је г. Андрија Рађеновић и вршио је своју дужност врло добро.

Колегијални одношаји г. учитеља с г-ђицом учитељицом могли би бољи бити.

У овој школи радили су два учитеља.

Вјероучитељ римокатоличке дјеце био је у овој школи г. фра Метод Радић, а вјероучитељ мухамеданске дјеце био је г. Кадија Усеин Спица.

Држање и владање у школи и изван школе г. учитеља I и II раз. је врло добро.

У овом питању г. учитељ III и IV раз. заслужује особиту похвалу.

Осјетио сам погрешке код г. учит. I и II р. у томе што сам гријеши у срп. језику мјесто да каже: ови, они, с њим; он говори: *овези, омизи, су њим.*

Ђаци не приповиједају лијепо и слабу поуку изводе из проповиједанијех чланака.

Дјеца нијесу интелектуално развијена.

При рачунању на табли излазе дјеца с пуним торбицама (књига, хране) о рамену.

У рачуну у II разреду прелази границе програма, а већ слабо знају *мјере*. Боље је и не довршити наставни програм, па оно што се учи да је темељито. Данашња педагогија тражи: „мало па добро, а не много па слабо.“

У земљопису у II р. не познају стране свијета.

При писању врло неправилно сједе и пишу у несразмјерним линијама, још у I р. Неки ученици пишу ситнопис, неки крупнопис, па се чини хаос!

Врло ми је жао што сам приметио да овај г. учитељ нема добру педагошку спрему, а иначе је врло карактеран и озбиљан, и при испитивању говори гласно, да га сви ђаци чују.

Код г. учитеља III и IV р. осјетио сам погрешке, што му ђаци многе ријечи неправилно говоре, но томе је узрок што се у школи — што у мјесту не говоре правилно срп. језиком.

Ученици дијеле реченицу на ријечи, а г. учитељ није им показао, шта је реченица.

У рачуну је гријешио што није учио дјецу простим разломцима, него су просте разломке претварали у десетне и послје радили. Ово претварање је врло потребно и умјесно, но требало је и простим разломцима радити. О мјерама требало је бољу разлику извести.

Геометрија није добро предавана.

Особиту похвалу заслужује његово интелигентно понашање у школи и изван школе, а тако и лијепо понашање спрам ђака. У мјесту је врло уважан што и заслужује.

Школско здање је врло слабо и неуредно са сваког гледишта.

Поправке какве не заслужује у њему радити, пошто је из темеља па до врха неуредно.

Неодложна потреба је подигнути ново школ. здање, јер кад би и даље овакво школ. здање остало, боље би било ову школу и затворити, него да се у оваком здању муче и ђаци и г. учитељи!

Учионица I и II р. има 133 куб. метра, те на једнога ученика има 2.66 куб. метра.

Учионица III и IV р. има 102 куб. метра, и на једног ученика долази 5 куб. метра.

Мјесни капетан је г. Васиљ Дабановић, који је и мјесни школски надзорник.

Сви протоколи г. учитеља налазе се у врло добром реду.

Нашао сам у протоколима од прихода и расхода школског код г. кап. В. Дабановића мјесног школ. надзорника, да не бијаше за неке године прошле извођена разлика прихода од расхода, нити додавана идућој години на што сам примијетио и ту примједбу на протокол убиљежио.

Добро било кад би Главно Школско Надзорништво наредило ком да прегледа од свих година приходе и расходе и да се то све сумира и разлика изведе па да се сваке године разлика додаје идућој години.

4. Женска школа у Бару (Приморска нахија).

Испит је био 1 јуна и трајао је 7 сати.

Школа је дворазредна (I и II раз.).

Ученица је уписано:

У I р. 8 православне вјере и 2 римокатоличке вјере; у II р. 6 православне вјере и 3 римок. вјере.

Све су ученице изашле на испит.

Ниједна не повторава разред.

Успјех показат о испиту у I разреду.

Из вјеронауке: близу одличан.

„ српског језика: врло добар.

„ рачуна: близу одличан.

„ земљописа: више него врло добар.

„ поз. чов. тијела: близу одличан.

„ кућарства и ручног рада: одличан.

„ краснописа: више него врло добар.

„ цртања: близу одличан.

„ пјевања: више него врло добар.

„ гимнастике: више него врло добар.

„ чистоће: одличан.

„ дисциплине: близу одличан.

Општи успјех у I раз. близу одличан ($4\frac{2}{3}$).

Успјех показат о испиту у II разреду:

Из вјеронауке: близу одличан.

„ српског језика: више него врло добар.

„ рачуна: врло добар.

„ земљописа: више него врло добар.

„ природе: врло добар.

„ поз. чов. тијела: више него врло добар.

„ кућарства и ручног рада: одличан.

„ краснописа: близу одличан.

„ цртања: близу одличан.

„ пјевања: близу одличан.

„ гимнастике: близу одличан.

„ чистоће: одличан.

„ дисциплине: близу одличан.

Општи успјех у II раз. близу одличан ($4\frac{2}{3}$).

Сви предмети израђени су по програму.

Рад је отпочет 6 октобра. Дневно је рађено 5 ура. Преко цијеле школске године рађено је 164 дана. Ученице су посјеђавале школу сасвим добро.

Вјеронауку римокатоличкој дједи предавао је г. Фра Метод Радић.

Учитељица је држања и владања у школи и изван школе примјерног. У мјесту је поштују како се пожељети може. Учитељица је свршила дјевојачки институт на Цетињу. На стану је у школи.

Осјетио сам ове погрешке: При приповиједању ученице говоре пјевајући и у читању и приповиједању много брзају и пошљедњу ријеч у реченици оштро наглашују.

Приповиједања чланака из читанке су готово сва на питања, а ријетко која да може сама цио мали чланак испричати. У рачуну јој је погрјешка што прелазе одређену границу. При рачунању или писању на табли наводе главу или десно или лијево или пут табле. Ученице слабо познају мјере. Не разликују литар од килограма!

У земљопису слабо познају стране свијета. На табли се нијесу вјежбале да цртају земљопис. Препоручује се госпођици учитељици, да обрати бољу пажњу на правилно држање тијела и пернице при писању.

Особиту похвалу заслужује госпођица учитељица због свог уредног држања у школи и благог обхођења с дјецом. Врло велики труд улаже и има сасвим добру вољу за школу.

Школско је здање ново и врло добро.

Учионица има 61·86 куб. метра, и на једну ученицу долази 3·25 куб. метра.

Школска је баншта близу школе и врло је урађена на поуку дјече

Мјесни школски надзорник је г. Василиј Дабановић.

Учитељица има све спомоћне књиге.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К .

Позив. Дана двадесетосмог фебруара т. г. пријешло је у Сантову више од хиљаду душа у православну вјеру.

Пошто придобила браћа нијесу у стању из својих сопствених средстава цркву, школу и парохијски дом да подигну и да набаве све оно, што је за опстанак једне црквене општине потребно; а уздају се у нашу помоћ — образовао се у Сомбору дољепотписани одбор, који је на себе примио ту хришћанску дужност, да на горњу цијелъ покупи милодаре у народу нашем.

У ту сврху штампамо и овај позив, обраћајући се њиме у првом реду на наше црквене општине, молећи их, да прихвате ову свету ствар и у помоћ притеку новчаним прилозима, а тако исто и да посредују ради што обилатијег одзива од стране појединаца у своме мјесту.

Поред црквених општина обраћамо се и на сву осталу православну браћу и сестре, молећи их, да сваки и свака по своме могућству приложи на ову свету цијелъ; јер овдје је и најмањи дарак велика задужбина.

Новчани прилози нека се шаљу на одборског благајника г. Миливоја Каракашевића књижара у Сомбору.

У Сомбору, 7. маја 1899 год.

Прота Љубомир Куцусаревић, предсједник. Др Пера Цветковић, подпредсједник. Исидор Новоковић, перовођа. Жарко Ј. Поповић, перовођа. Миливој Каракашевић, благајник. Јаша Гергуров, контролор. — Чланови одбора: Јован Арсеновић, Стеван Арсеновић, Јован Благојевић, Младен Борђошки, Марко Белански, Др. Ненад Викар, Др. Јован Вујић, Никола Ђ. Вукићевић, Петар Вукићевић, Никола А. Вујић, Стеван Вукићевић, Милушин Гавриловић, Др. Паја Дракулић, Др. Стеван ил. Зако. Љубомир Јездимировић, Никола Ковачић, Др. Давид Коновић, К. А. Косанић, Младен Коновић, Др. Стеван Кронић, Никола Курјак, Стеван Луѓумерски, Новак Машић, Јован Момировић, Никола Малешевић, Тодор Обуковић, Ђорђе Павковић, Др. Бена Павловић, Милан Стојишић, Цвета Шићански.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

Прослава Пушкина у нашим средњим школама. Маја 26, кад се навршило сто година од рођења великог словенског генија, А. Пушкина, цијело Словенство, а нарочито Краља Руси свечано су прославили тај дан, па није изостала ни наша домовина. Наше средње школе, Гимназија и Богословско Учитељска школа, приредиле су у Зетском Дому, у просторијама друштва „Цетињска Читаоница“ и „Горски Вијенац,“ свечаност достојну великог Пушкина. Зетски Градски Објединен рускијем и српскијем заставама, а велика дворана Читаонице изнутра такође украшена. Лијепу слику слављеникову опсељавао је дивни вијенац од свјежег цвијећа. Ту су били царско-руски министар г. Губастов са својим секретаром г. Лермонтовим, наши великодостојници, а од странијех дипломата инглески министар г. Кенеди; ту су били чланови наших друштава, све одличнији грађани, а и другијех грађана. Кад је ступило Његово Височанство Књаз и Господар са Њег. Свјет. Књазом Мчрком, дочекан је пјевањем народне химне и клицањем присутнијех: „Живјели!“

Свечани скуп је одма отворио Њ. С. Књаз Мирко следећом бесједом:

Господару!

Господо и гурови моји! Особитијем благовољењем мојега духовнога Оца, у Бога почившег Цара Александра III, и милошћу сада срећновладајућега Цара, мени се дала што није до сад ниједном Србину могућност, да се поучим у сродном нам руском језику. Под мудрог наставом вриједнога пуковника Сумарокова, ја сам имао дуж пуних пет година прилике добро се упознати са језиком рускијем, тако богатим, тако сродним нашем српскоме језику; упознао сам се и са историјом великог народа рускога и дивно се генијама, који га у кратки низ година подигоше на врхунац развитка и моћи на удивљење свијета. Велику су Русију руски великани подигли, проширили и просвјетлили. Као год што су војводе славом овјенчани окружавали Цареве руске, око њих су се скупљали и велики јунаци

умнога оружја, државници, књижевници, философи и велики пјесници, а сви у складу, хармонији и љубави за благо и величину миле им домовине. Међу те велике геније братека нам Русија слави данас стогодишњицу од рођења једног најславнијег својих синова на пољу ума, срца и пјесме. Велики Пушкин виђе на данашњи дан свјетлост, а Бог га задахну даром поезије, да пјева Његову величину, славу Русије, и да учи узвишеноме и лијепоме људе и нараштаје. Благо народима гдје се подобни генији рађају! А генија надахњива особито чврста солидарност народа и подвизи народни за славу, величину и слободу. Брат је Москов свуд један другоме био, и то их је великим учинало, и да Бог да, да вазда расту на страх врагам!

Живио Цар Никола!

Слава Пушкину!

Дуготрајно „Слава Пушкину!“ „Живио Цар Никола!“ одавало се из свијех грла младом говорнику.

Затим је узео ријеч г. Губастов:

Кад су се год. 1824 први пут појавиле у свијет „Народне српске пјесме“ Вука Караџића, тада је велики Пушкин, један између првијех Руса, оцијенио сву њихову природну љепоту, и превео је на руски језик двије пјесме: „Славуј“ и „Сестра и Браћа“ (у Караџића ова пјесма носи наслов „Бог ником дужан не остаје“) и био је почео да преводи пјесму о „Хасан-агиници.“

Част најпрвог упознавања Срба са Пушкином припада српском проф. Ђорђу Магарашевићу, који је г. 1835 превео „Извор Бакчисараја“ и саопштио том приликом, да је московски књижар Пономарев платио Пушкину за ову пјесму 3000 рубаља, а цјели пјесма састоји се само из 600 стихова, дакле сваки је стих био плаћен по 5 рубаља.

Г. 1849 у Биограду је штампана у српском преводу „Капетанова кћи.“ Стојан Новаковић превео је г. 1863 „Кавкавски Роб“ и заслужио награду из фонда Илије Коларца.

Даље међу доцнијима преводиоцима Пушкина познати су код Срба: Каћански, Деспотовић, протођакон Стокић (он је превео роман „Дубровски“), Змај Јовановић, Симоновић Чокић, Глушчевић и други.

И међу нама такођер находи се овдје један од преводиоца славнога рускога пјесника — Њ. В. Књаз Никола. Њему припада превод чувенијех стихова из поеме „Полтава“, у којијема се описује трк Козака, којег бјеше послао Кочубеј у Петроград. Вама је свијема познат „Гласоноша“

Дозволите ми, да на овом мјесту изразим жељу, да се Његово Височанство не заустави на овом преведу, него да упозна српски народ са још којим пјесничкијем производом Пушкина. А сад завршујем ускликом: Живио Књаз Никола!

Бурно клицање: „Живио!“ орило се у дворани и око дворане.

За тијем држао говор г. професор Л. Перовић у славу пјесникову, па су ученици Гимназије и Богословије декламовали: „Сјени Александра Пушкина“ од Владике Рада, „Бонапарте и Черногорци“ од Пушкина, монолог Бориса Годунова и још неке пјесме Слављеникове.

Свечаност је завршила клицањем „Слава Пушкину!“

Руски цар и народни учитељ. У Русији се у овај мах много говори о писму, што га је својеручно писао руски цар Никола II. народном учитељу Рачинскому. Рачински, бивши професор московскога свеучилишта, напустио је још год. 1875 своју професорску службу, да се узмогне посве-

тити раду око народног васпитања. Он је био народни учитељ у смоленској губернији, гдје је врло корисно дјелао, те је у цијелој Русији постао популарним и славним. Сада је цар у ручном писму признао овај рад и означио као узор народне школе, што их је Рачински основао. Писмо завршује: „Мом срцу тако близа брига око народног васпитања, коме ви тако достојно служите, побудила ме је, да вам искажем моју искрену захвалност.“ Сви руски листови биљеже с великим задовољством ову изјаву племенитог цара у корист раширења народне просвјете у Русији.

Универзитет у Биограду. „Биоградске новине“ јављају ово: „Комисија, која под предсједништвом г. Стојана Бошковића ради на пројекту закона о универзитету, ријешила је послје подужег проучавања и савјетовања, да ново свеучилиште у Биограду има пет факултета: богословски, правни, философски, медицински и технички. Комисија је утврдила факт, да трошкови санитета министарства унутрашњих послова и војенога на питомце медицине у иностранству и на лимфу износе толико, колико је потребно за кредит медицинскога факултета у Биограду, и да према томе треба одмах, при оснивању универзитета, отворити и тај факултет. Новина је, што ће се у нас завести на свеучилишту технички факултет, али је комисија нашла, да је то потребно, и према томе добићемо универзитет са пет факултета. Ужи одбор те комисије приступиће ових дана изради детаљнога нацрта закона о универзитету краља Александра, па ће га онда изнијети пред комисију“.

Гимнастика и игре у школи. Др. Ејленбург, берлински професор нервозних болести, у својем дјелу „Schulnervosität und Schulüberbürdung“ противи се мњењу, да је гимнастика освјежење иза напорног душевног рада или послје њега. Ако уведемо гимнастику послје тешкога душевног напора, дакле послје напрезања, онда те веома шкоди ученицима. Ако се пак вјежбамо с њима прије обуке, настаје умор тијела, који смета душевноме раду.

Гимнастика се дакле не смије да држи ни прије, ни послје обуке, па ни међу појединим сатовима. Сваком се гимнастиком и сваком игром, раздраже живци, што дјелује и на мождане. Ако послје гимнастике наступи обучавање, онда настане осим умора тијела и умор мождана. Једини користан одмор и освјежење мождана и осталих живаца послје душевног рада, јест потпуни мир, сан (спавање) и крјепка храна. Спавањем, одмором и прикладном храном сачуваћемо најсигурније и најлакше здравље дјетета; гимнастика пак, којој је сврха да увјежба тијело у окретности, и да га учини чврстим и устрајним, нека се одреди за доба, кад тијело није утруђено душевним радом. Идеја Ејленбургова није осамљена, већ је и најновијим проналасцима физиолошким потпуно доказана. С проналасцима учењака слаже се и свакидашње искуство. У интернатима, гдје се младеж свако јутро игра и има гимнастику, опазило се, да су питомци послје тога уморни тако, да је мало који од њих способан за душевни рад. То се опазило и код младежи народних школа. Готово сви учитељи опазивше, кад су за поподневне обуке извели дјецу на игралиште, па тамо с њом изводили некоје игре и вјежбе, да су се дјеча уморила тако, те је даљно обучавање запињало. Не значи ли то утаман пратити вријеме и тјелесну јакост, особито ако се сјетимо слабе и недостатне хране, којом се много дијете „јача?“

„Napredak“

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Додатак Позиву и Упутству за купљење ријечи.

Доносимо овдје угледне примјере забиљеженијех народнијех ријечи највише из збирака до сад посланих Лексикографском у одејку.

б л и з о, прилог и предлог. 1) прил. (поређ *блйже*): кућа му је *близо*; прићи *ближе*. 2) предл.: гувно му је *близо* куће. — Кореница (Горња Крајина). —

(Из Др. В. Ђерића „Додатка Вукову Рјечнику“.)

б р з о з б ђ о р к а, ђ, ж. — У Јагодини. — Женско чељаде, које брзо говори, не мислећи шта ће да каже, па рекне нешто рђаво.

б у л о г а, ђ, ж. — У Левчу. — Жена нечиста и љенштина:
Устај, устај, *булого*!
Кокоске те претекле.

(Из збирне народнијех ријечи Јована Срећковића, учитеља.)

б у ц а, ђ, ж. — У Шумадији. — Значи суд у који се хвата ракија, кад се пече. Изгледа као чабар, само је *буца* мања, при врху ужа и с обје стране задивена. С горње стране, баш на средини, има повећи округло отвор.

(Из збирке народнијех ријечи Миленка Вукићевића.)

в у ц а р а т и, р а м, трај. (од *вући*) (у Сријему и око Биограда) вући тамо амо (с презирањем), *вучарати*. — да ме онда због њега *вучарају* жандари. — Са се: 1) *вучарају се*; *вучарати се* по туђим кућама. 2) *вучара се*, *вучарају се*, трпно: ствари му се *вучарају* по соби; *вучарање*, ср. глаголска именица.

(Из „Додатка Вукову Рјечнику“ од Др. Вас. Ђерића.)

ж е г л и ц а, ђ, ж. — У Далмацији. — Кад се сади лоза, прво се раскрчи ледина, те се груње баца за се, да тако постоји који дан, докле га добро сунце прожме; за тим се *пребира* овако: груње се туче ушима од мотике или кљуке, избира се разна травуљина и купи на хрпе, па се онда зажде. То се зове *жеглица*. Жеглица више пута траје по више дана не престано у себи горећи, а не види се никаква пламена, само што дим куља из ње као из кратера. Узрок је томе земља, те остане при жилама разнијех травуљина. Пошто жеглица сва изгори, разгрне се онај пепео, и на томе мјесту чешће буде расадник, који, веле, боље успијева, него ли да је најбоље нагнојан (нађубрен).

(Из збирке народнијех ријечи Вељка Радојевића, — Херцег-Нови)

з а п р в и т и, з а п р в и м, гл. сврш. — У Банату. — „Мој је отац *запрвио* у великој колери“, т. ј. он је први тада умро у селу од те болести.

(Из збирке народнијех ријечи Светозара Мл. Бајића, нар. учитеља — Банат.)

з б ђ о р и т, а, о, нпр. грозд, (поређ, *зборишији*) као збијен. Чуо сам у Сријему.

(Из збирке народнијех ријечи Змаја-Јована Јовановића.)

з в е з д и т и, з в е з д и м. — Глагол трајан. — Значи сијати као звијезда:

„Звезди, звездо, довече сам сама“.

(Из збирке народнијех ријечи Змаја-Јована Јовановића.)

з в ё ч а ц (и з в ё ч а ц), чца, м. — У Далмацији. — У Вука: *звѣчак*, чка ш.....cf. клатно:

На њему је звоно од биљура,
Звечац му је од сувога злата. —

(Из збирке народнијех ријечи Вељка Радојевића — Херцег-Нови).

з в р ј а т и, јим. — Глагол трајан. — У Бачкој. — 1. Кад прела хитно преде, пак јој вретено *зврји*; добро удешена кола, па кад човјек на њима путује, а она све *зврје*: 2. Кад је ко подеран, пак му голо тијело *зврји*; 3. Празно буре или ћуп *зврји*.

(Из збирке народнијех ријечи † Новака Радоњића.)

з ё л а ё, ж. — У Херцеговини. — 1. Женско чељаде зелених очију. — 2. Размак на основи између основача и доњијех колаца, јер по величини тога размака обоје пређу зеленом травом, да знаду колико тијех размака има у дуљини цијеле основе. Када чу—тку, ткају—гледају за колико ће времена једну *зелу* уткати, па према томе рачунају на сву основу. *Зела* се зове у Херцеговини, у Босни сам чуо *зеленика*.

(Из збирке народнијех ријечи Луке Грђића—Бјелокосића)

з л а к, а, м. — У Левчу. — Прва пролетња трава:
Гле, Ранко пустио краве на *злак*.

(Из збирке народнијех ријечи Јована Срећковића, учитеља.)

з о н а, ё, ж. — У Херцеговини. — Калијев хидроксид. Збије се дуг и креч заједно, па се сицће кроз то вода. На доњу страну капље *зона*. Хемијски процес $2 \text{KNO}_3 + \text{CaO} + \text{H}_2\text{O} = \text{KOH} + \text{Ca}(\text{NO}_3)_2$. Зона се гради кад се хоће сафун де, пете.

(Из збирке народнијех ријечи Луке Грђића—Бјелокосића.)

к а љ а ц, љца, м. — У Бачкој, осим значења „зуб у коња“ које је забиљежено у Вукову „Рјечнику,“ значи и ово: млад рогоз, кад се близу жила ољушти, изгледа био и сочан, а може се за невољу и јести.

(Из збирке народнијех ријечи † Новака Радоњића.)

л е б ё д и т и с е, *лебедим се*. — Глаг. трајан. — У Левчу. — Кад коњ неће одмах да пође, него се прво по мало креће док од једанпут пође, каже се да *се лебеди*: „Испрва не хтје да пође него *се лебеди*.“

(Из збирке народнијех ријечи Јована Срећковића, учитеља.)

н а т р у н а, ё, ж. — У Далмацији. — Кад учини ко коме што неповољно, рече се: „учинио ми је *натруну*.“ „Бјеж отоле, зла *натруно*!“ кажу бајалице кад бају над набојем, чиром и ост.

(Из збирке народнијех ријечи Вељка Радојевића — Херцег Нови.)

н о в ч у р е, н о в ч у р а, ж. само у множини. — У Бачкој. — „Ала су то силне *новчуре* у тог човјека, као да ји он трукује!“

(Из збирке народнијех ријечи † Новака Радоњића.)

н о ж, *ножа*, м. — У Бачкој се може чути у преносном значењу: „*Нож* о свој *сто* трти,“ што значи постати сам свој госа, те се не морати око туђих столова облизивати.

(Из збирке народнијех ријечи † Новака Радоњића.)

р а т а р, м. — У Банату. — Осим Вукова тумачења, *ратар* значи још човјека који стане код газде да служи док се не подоре. Највише момчићи изнад 12 година стају за *ратаре*.

— Узео сам тога и тога за *ратара*.

— Нека, добар је.

(Из збирке Световара Мл. Бајића, нар. учитеља — Банат.)

р е з б а, е, ж. — Око Авале. — Значи шару, изрезотину, изрезан украс.

(Из збирке народнијех ријечи Миленка Вукићевића.)

с н о в а ч е, с н о в а ч а, ж. у множини. — У Херцеговини. — Справа за сновање. У Вука *сноваљка*.

(Из збирке народнијех ријечи Луке Грђића—Бјелокосића.)

т а р - л а ђ а, е, ж. — У Бачкој. — Воденица на ријечи има једну већу и једну мању лађу. На већој стоји кућа са цијелом млинарском оправом, а мања само држи на себи крај од великога кола. Та, дакле, мања лађа зове се *шар-лађа*.

т р г а н ц и, *шрѓанџа*, м., скоро увијек у множини, врло ријетко у једнини: *шрѓанџ*, *џа*. — У Вукову је „Рјечнику“ сасвим друго значење него у Бачкој, гдје значи тврдо замијешено тијесто, које се трга прстима и баца у врелу чорбу на ватри.

т р г а н ч и ћ и, *шрѓанџић*, акценат као у *џиганџићи*, *џиганџића*, м. скоро увијек у множини, а врло ријетко у једнини *шрѓанџић*, а. Значи то исто у Бачкој, што и *шрѓанџи*, само што су ситнији, а понајвише се мећу у чорбу од патлиџана.

(Из збирке народнијех ријечи † Новака Радовића.)

Уредништво „Просвјете“ на Цетињу,

Управи Српске Краљ. Академије част је замолити Уредништво, да изволи штампати у своме листу ову нашу *Српско-Црногорску* намијењену новим сарадницима на испитивању села.

За Пресједника етнографског
одејека Академије Наука,
Академик Др. Ј. Пивић.

Испитивање села у Црној Гори. Српска Краљевска Академија Нау-
ка узела је под своје окриље рад на испитивању села, који руководи
управа Географског Завода Велике Школе. Постоје већ *штампана Упу-*
ства, према којима ваља села у Црној Гори испитивати. Овим Упуствима
је тежња, да се уз помоћ пажљивих сарадника сазна *живот села* у Црној
Гори. Зато је пријекло потребно, да се што више свештеника, учитеља и
осталих интелегентних људи, који живе у народу, прихвате својски овога
лијепога посла, који је од велике научне важности. Нека прије свега испи-
тиваоци ваљано проуче сва питања ових Упустава, па затим нека на њих
одговарају, и то најбоље ће бити, да се држе реда, којим су распоређена
питања у овим Упуствима.

Академији је потребно имати што више и што темељнијих извјештаја,
од којих ће сви ваљани бити одмах награђени, а доцније у издањима ака-
демским и штампани.

Ради Упустава, у којима је изложен начин, како треба села испити-
вати, ваља се обратити *Географском Заводу Велике Школе у Биограду*.
Истом заводу се шаљу и израђени извјештаји о селима.

„Бранково Коло“ за забаву, поуку и књижевност, власник и уредник Паја Марковић Адамов. У Срем. Карловцима, год. V. Бр. 20.

Садржај је ово 20 броја: Стогодишњица А. С. Пушкина — Александар С. Пушкин, говорио о откривању споменика му 1880. Федор М. Достојевски. С руског од Дра Лазе Ненадовића. — Суза пјесма А. С. Пушкина — Анчар пјесма А. С. Пушкина. — Кнез Градоје од Орлова Града, приповијетка из времена боја на Косову. Написао Чеда Мијатовић. — Пред Косовом. Биљешке из доба 1874.—1878. год. Пише Зар. Р. Поповић. — Васкрсеније роман Грофа Л. Н. Толстоја. С руског проф. Јован Максимовић. — Из автобиографије дра Јована Суботића. — О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти, лекције из историје Карловачке Митрополије од проф. Милутина Јакшића. — Ковчежић. — Лист излази сваког четвртка на 2 табака. Цијена је листу 5 фиор., а за иностранство 6. фиор.

„Просветни Гласник“ службени лист министарства просвете и црквених послова краљевине Србије. Свеска 5, мај 1899, година XX. Уредник Ј. Миодраговић. Биоград, штампано у државној штампарији краљевине Србије 1899. — Садржај: *Службени дио*: Укази Њ. В. Краља: Одликовања; Велика Школа (пензионовање); Средње школе (унапређења, разрешење); Претписи министра просвете и црквених послова: Средње школе (унапређење); Основне школе (постављења, премјештаји, пензионовања, разрешења); Умрли; Расписи и одлуке министра просвете и црквених послова. — *Радња главнога просвјетнога савјешта*: Записници редовних састанака: Записник 730 састанка; Записник 731 састанка. — *Школски летопис*: Извјештаји надзорника народних школа: г. Ст. Фотића, надзорн. окр. подринскога; А. Ђуб. Протића, надзорника округа крагујевачкога; Статистика испита завршених за 1897—98 школску годину, од З. Р. П. — *Наука и настава*: Храна наше селачке дјеце у основној школи, од д-ра Милана Јовановића-Батуца; О постанку душевних појава или стања свијести, од А. Васиљевића; Географија у вишим и једнојачким Школама, од Ј. Митровићеве; Латинска класична проза у српским преводима, од † М. Р. Димитријевића. — *Оцјене и прикази*: Бићеш раденица, реферат од — ића. — *Ковчежић*: Чешки св. Прокоп и сазавско-емауско јеванђеље, од Д. Јовановића; Биљаница, од Ђ. Ничића; Школско мастило, од др. Милана Јовановића-Батуца; Лекције из физике, од П. Аршинова; Додатак упутству за купљење ријечи по народу за речник Српске Краљевске Академије; Гласови о школама; Просвјетни записи; Биљешке из науке; Нове књиге и листови: Књиге, Листови; Некролог: † Светолик Ранковић.

„Просветни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 6 и више табака, на четвртини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Биограду. — Рукописи се шаљу уредништву (у министарству просвете и црквених послова у Биограду). Они се, на захтјев писаца, враћају.

„Гласник Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини“. Уредник Коста Херман.

Изишла је прва књига за ову годину у којој су ови прилози: Берил из Мотајице планине у Босни, од Ферда Коха; Старе црквене рушевине у Албанији, од Теодора Ипена; Дивље козе грчких острва и њихови односи на спрам фамилије коза, од др. Људевита пл. Лоренц-Либурау-а; Археоло-

лошко-епиграфска истраживања, од др. Карла Пача; О наласку имеле у Босни, од др. Ђ. Ђокића; Флористички прилози, од Карла Ј. Ф. Мали-а; Књижевност; Различито.

„Зора“ лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Јован Дучић. Бр. V. год. IV. Излази почетком сваког мјесеца. Износи 4—5 табака а цијена јој је: на читаву годину 4 фор. или 9 д., за ђаке 3 фор. или 7 д. У Мостару, 1 Маја 1899.

Садржај: Од одбора за прославу педесетогодишњице књижевног рада Змаја Јована Јовановића: Педесетогодишњица Змаја Јована Јовановића. — *Одговори на питања нашег Уредништва српским књижевницима*: Одговара Др. Љубомир Недић. — *Пјесме*: Алекса Шантић: * * * из пјесама Визије. — Милорад М. Петровић: Зимње јутро. — Сокољанин: На развалини. — Јован Дучић: * * * — *Приповијешке*: Пера С. Талетов: Сан и Јова, Из „Уредникова записника.“ — Јован Дучић: У башчи, сличица. — Н. С. Тургењев: Мој ловачки пас, из животних успомена, превео Ј. Максимовић. — *Поука*: John Lubbock: Појесија превео Ј. М. Ј. — Миленко М. Вукићевић: Ђерзелез-Алија (свршетак). — Р. Ротхајт: О бугарском позоришту превео Ј. — *Оцјене и прикази*: Иродош: превео М. Ј. М. оцјењује Ј. С. — Доброловски учитељ, од Мих. Срејеновића, оцјењује Ј. П. — Векфилдски свештеник: превео Љубомир Недић, оцјењује Ј. С. — *Преглед листова*. — *Кромика*: Књижевност. — Разно. — Читуда.

Претплату „Зоре“ прима њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахер и Кисића у Мостару, Дворска Књижарница Мите Стајића у Биограду и сви њени поштованици. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 40 новчића. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од поштинског реда у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 6 новч., за три оглашавања по 4 новч. а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљеговине.

Изишао је 15 број „Школског Одјека“ са овим садржајем: О школским испитима у опште. Читао Т. Костић, учитељ новосадски, на учитељском збору новосадеког школског среза 20. априла (2. маја) 1899, у Ст. Паланци. (Продужење.) — О аперцепцији. Одломак из педагошке монографије др. Карла Лангеа. По преводу Ал. Марића. (Продужење.) — Породица. Образовање карактера у дјечака. — Збор учитељства ст. бечејског школског среза у Сенти. Од Ј. М. — Позив на купљење ријечи по народу за рјечник српске краљевске академије. — Из автономног живота. — Листак: Лукави учитељ. Прилог питању о стручном надзору. — Биљешке. — Прикази. — Јавна захвала. — Поруке уредништва и администрације.

„Школски Одјек“ излази сваког 1., 10. и 20. дана у мјесецу. Стаје на годину 4 фиор. или 10 динара, на четврт 1 фиор. или 2 дин. 50 пара. Огласи се рачунају по 6 новч. од реда из ситних слова, и сваки пут плаћа се за жиг 30 новч. Рукописи се шаљу уредништву „Школског Одјека“ у Нови Сад, а претплата и огласи администрацији „Школског Одјека“ у Нови Сад.

Нова књига за наставнике. Добили смо на приказ ново педагошко дјело: „Дра В. Рајна, професора педагогије и филозофије у Јенском универзитету **Основи педагогике.** По одобрењу пишчеву превели Вл. Д. Сто-

јановић и А. Марић. Алексинац. Штампарија Павловића и Стојановића у Биограду 1899. Издање „Будућности“, дружине ђака алексиначке учитељске школе. Цијена 1 круна, врло јевтина према величини и вриједности књиге. Може се добити у Алексинцу код поменуте дружине, а и преко наше Повлашћене књижаре. О овој књизи рекао је професор педагогике на Великој школи у Биограду, др. В. Бакић, да је добро преведена, и да је дјело само по себи врло важно. Овакав суд првог нашег педагога довољан је за препоруку ове књиге. Ова је књига добро дошла свијем нашим наставницима; препоручујемо је.

Књижевни оглас. — Већ као свештенику спада ми у дужност, да раним паству своју душевном раном, да ју нападам живом водом, „*која тече у животи вјечни*.“ Но паства је моја мала, а ја сам рад, да се што више њих користе науком, основаном на св. Писму на животу и обичајима народа српскога. У тој цијељи предузео сам, са још једним у Христу братом, да од времена на вријеме издајем мале, јефтине а уз то одабрана садржаја књижице, којима би се утврђивала вјера и побожност у народу српском. Свака књижица имала би свој наслов и садржај. Отпочео сам са породицом, и прва књижица има наслов „*Сјећајте се, дјецо, пете заповједи*.“

На дјечицу нашу, треба пазити као на зјеницу ока свога. Зато сам и почео с' њима, те су у овој првој књижици изложене кратко, ал језгровито, дужности њихове према родитељима њиховима.

Прилажем овдје прву књижицу и молим Вас, да је у мјесту и околици својој препоручите младежи српској. Цијена је тако незнатна, да не само ни једно школско, дијете не би требало да је без ове књижице већ и ваншколско, па и великој дјечи не би шкодила.

Успијем ли са овом првом књижицом да се бар покрију трошкови, изаћи ће идућег мјесеца друга, са новим садржајем.

У Загребу мјесеца Маја 1899.

Са одличним штовањем
Јован Петровић
професор и катихета.

Књижевни оглас. — За ово неколико година нашег издавачког живота, улажући сву снагу своју да српску књигу у погледу њене техничке израде подигнемо на висину данашњих издања свјетских литература, гледали смо уједно да пружимо српској читалачкој публици и радове из пера оних књижевника, који су својим именом стекли гласа у српској књижевности. Овим својим издањима дошли смо до јасног искуства, да нам се наша воља и материјално пожртвовање око техничке опреме сваке наше књиге са похвалним изразима јавне штампе у пуној мјери признало, да се критика књижевних листова о радовима наших аутора најсимпатичније одазвала и својом праведном оцјеном признала им праву вриједност њихову, — али смо дошли и до жалосног искуства, да поред свију ових похвала, још и сада лежи велико стовариште многих наших издања недотакнуто у магази, чекајући свој суђени дан. — Размишљајући и савјетујући се са многим искреним пријатељем српске књиге, шта је узрок, да поред све ваљаности појединих издања, ипак многе књиге не могу никако у већој мјери да уђу и да се довољно растуре у читалачкој публици, дошли смо до неких извјесних резултата: шта је све на сметњи да толики број српског народа ипак тако незнатну количину књига конзумира. — Ријешили

смо се за то, да одад издајемо радове наших књижевника, који су приступачни најширем кругу читалачке публике, имајући уз то своју савремену књижевну вриједност, а по тако незнатној цијени, да их и најсиромашнији дио народа лако набавити може. — Покрећемо **Малу Библиотеку**. Ова библиотека одговараће у потпуној мјери горе поменутом начелу: занимљиво, ваљано и јефтино. Она ће бити у српској књижевности слична Рекламовој „Универзалној библиотеци“ у њемачкој. Овај бесплатни егземплар о Љубави према књизи показује формат, хартију и штампу, како ће свеске ове библиотеке са техничке јој израде изгледати, са напоменом да ће свака свеска досегнути број 5 до 6 штампаних табака уз цијену од циглих 12 новчића.

Свеске Мале Библиотеке доносиће оригиналне радове свију, а нарочито даровитијих млађих српских књижевника и најодабраније пријеведе из свјетске лијепе књижевности.

Прве свеске донијеће занимљиве приче, хумореске и пртице из пера:

Јована Протића, Милете Јакшића, Ленског, Јована Максимовића, Дамјана Омчикуса и других, који нам већ у првом почетку обећаше своје радове.

Осим тога у овој ће библиотеци изићи једна серија свезака под натписом Албум српских књижевника, у коме ће бити заступљени најљепши радови у везаном и невезаном слогу стотине српских приповједача и пјесника. Уз сваки рад биће лијепо и укусно израђен лик аутора, тако да ће ово бити не само најљепши зборник лијепе српске књижевности, него и албум стотине ликова прудбавних српске књиге.

Од пријевода биће заступљени најзнатнији књижевници свјетске књижевности: Шекспир, Виктор Иго, Бајрон, Потпуенко, Љејкин, Гаршин, Мопасан, Зола, Копе, Ђиплинг, Серао, d' Ануцио, d' Амичис, Пардо, Басан, Врлицки, Чехов, Сјенкијевић, Миксаг, Херцег, Шпилхаген, Росегери и т. д.

Свјесни своје огромне задаће и свом снагом запливавши у ово велико подузеће, ми не сумњамо у сјајан успјех овог потхвата, који ће да заплусне и у најзабитнији кутић српске читалачке публике и да временом донесе жљесног плода: љубави према српској књизи.

Ми не отварамо претплату на Малу библиотеку, не везујемо никога за њу, она ће сама собом да прокрчи пута јављајући се што чешће са што одабранијим и занимљивијим свескама.

Осим књижарница моћи ће се Мала Библиотека добивати по свима већим мјестима: у појединим трговинама и код њених предаваоца.

Ко нам буде слао у напријед новац за поједине свеске, добијаће их о нашем трошку. Ради олакшице напомињемо да ћемо примати и у поштанским маркама, рачунајући их као и готов новац.

Обраћамо се дакле на књижарнице, трговине и све остале пријатеље овог потхвата, да се што обилатије обрате на нас, како би с њима ступили у везу, те услове и проценат стално утаначили.

Прве свеске ове библиотеке већ су у штампи, те ће скорим отпочети излазити. Молимо све оне који нам се јавише а и све оне који су вољни примити се растурања, да нам јаве коју количину свезака да им пошаљемо.

Књижарнице, трговине и скупљачи добијаће сразијеран попует (рабат). — Ко жели имати свеску за приказ (бесплатни егземплар), — нека нам се јави, па ће је о нашем трошку бесплатно добити. Молимо сва цијењена Уредништва српских и других словенских листова, да овај оглас донесе у ступцима свога листа, а по увиђавности и препоруче.

У *Мосшару*, маја 1899.

Издавачка Књижарница и Штампарија
Пахер и Бицића.

Наскоро ће изићи из штампе :

СПИСИ

по историји православне цркве

У Далмацији и Истрији

од XV до XIX вијека.

Већи дио ових списа сада се први пут штампа са односних рукописа, што се налазе у архивама појединих црквених општина и манастира, у архиви карловачке митрополије, у државној архиви у Мледима, у библиотеци св. Марка у Мледима и т. д. Осим само неколико списа, сви се остали тичу спољашњег живота православне цркве у Далмацији и Истрији; а ови су списи и најважнији, јер за поменуто вријеме црква је имала непрестано да се бори за свој опстанак, тако да — као што опажа један руски академик — гонимая и никѣмъ не защицаемая, православная церковь въ Далмацији только чудомъ Божијемъ благодати уцѣлѣла доселѣ.

Свега се штампа 350 списа, од којих су неки врло опширни, тако да један на прим. заузима 48 штампаних страна.

Издање се ово штампа о приватном трошку, те би требало да га набави свако ко може, да би се на такав начин могли платити бар штампарски трошкови; а требало би да се похита наруџбином, јер је штампан само мали број егземплара.

Цијена је књизи овој *пет форинши*. Ко је жели имати, нека пошље новце *Канцеларији св. Консисторије у Задар (Zara)*, па ће примити књигу франсо, или нека потражи од исте канцеларије, да му се пошље књига уз поштанско поузеће (per Nachnahme.)

Полазећи с те мисли, да се све наше знање оснива на ономе, што преко чула примамо, Коменски захтјева, да настава буде колико је могуће више очигледна.

„У настави треба све, у колико је то могуће, да буде изнесено пред чулима: — оно што се даде виђети — виду, оно што се даде омирисати — мирису, оно што се даде опипати — пипању; ако се пак нешто у исто вријеме даде примити помоћу неколико чула, онда га треба пред свијема тијема чулима и извијети.“ „Потребито је, да почетак нашега знања извире увијек из чула (јер ништа нема у нашој свијести, што најприје није било у чулима.) Истинитост и вјероватност познавања оснива се на свједошци нашијех чула. Ако желе дати питомцима право и тачно познавање ствари, онда је безусловно потребито, да све предавање буде основано на сопственом посматрању и чулној очигледности. Ако није могуће имати пред очима саме предмете, онда треба прибјећи сликама и моделима (киповима).“ У својој књизи „Orbis pictus“ Коменски је, као што смо већ рекли, показао образац, како се помоћу слика може ученик познати и с онијема предметима, које није могуће у вријеме предавања пред очима извијети.

„Отворите пред учеником живу књигу природе, јер се у њој садржи више, него у свијема причама, које би нам мако био у стању испричати.“ „Сопствено посматрање доноси нам, осим знања, још и много задовољства и радости...“ „Треба колико је могуће упућивати људе, да црпе знање из посматрања неба и земље, дубовијех и буковијех дрва и т. д. Другијем ријечима, они морају сами познавати и проучавати предмете, а не ограничавати се само на изучавање туђег посматрања тијех предмета и туђијех свједочанстава о њима...“ „Учити младеж као што треба, то не значи напуњати им главу шареном мјешавином од ријечи, реченица, изрека и мишљења различитијех писаца, него значи отворити им познавање предмета и ствари, како би из тога познавања, као из извора живе воде, могли истећи многи поточићи.“

Изучавање језика мора ићи упоредо с познавањем ствари, које ријечи означавају. Најприје треба учити свој језик, затим се може пријећи на учење језика сусједнога народа, а тек послје тога пријећи на учење латинскога, грчкога и јеврејскога језика и то не од једанпут, него један за другијем. Кад се једновремено уче неколика језика, онда то може довести ученика у забуну. Кад пак науче неколико језика, онда им се

може допустити, да чине међу њима разна лексиколошка и граматичка срачњавања.

Сваки језик лакше је научити практиком, слушањем, че-стијем понављањем, преписивањем и т. д., него учењем пра-вила; али правила служе као одлична помоћ пракцици и као нека контрола.

Кад се учи какав нови језик, онда треба обраћати пажњу ученика, само на одступања тога језика од граматичкијех пра-вила онога језика, који је већ познат. Општа граматичка пра-вила, која су усвојена приликом учења једнога језика, могу послужити и при учењу другога.

Религијозно и наравствено васпитање мора се почети од дјетињства. „Дјецу, говори Коменски, треба израна учити, да свуда и у свему траже Бога и да се њему обраћају; покора-вати се Његовој светој вољи и љубити Га, — то је више свега. Дјеца далеко више разумију и далеко нијесу тако тупа према настави ове врсте, као што многи мисле; па, најпослије, баш и кад не би све потпуно разумјела, — разумијевање ће доћи доцније и све ће објаснити...“ „Треба израна објаснити дједи, да наша цијел вије је земалски, привремени живот, него будући, вјечни, — да је вмаљоки живот само припрема за живот не-бесни, те да збор брига о овоме што је труло и пријелазно, не губе из вида оно, што је главно и потребитије. Зато од почетка треба навикавати дјецу на оно, што води Богу, на читање Светога Писма, посјећавање богомоље и чињење добри-јех дјела...“ „На врлине треба навикавати дјецу чињењем до-бријех дјела. Као год што се она навикну ходити — идући, говорити — говорећи, писати — пишући, тако се исто морају навикнути на послух — слушајући, на умјереност — умјере-ношћу, на правичност — правичношћу, на постојанство — вједбањем у трпљењу...“ „Главно је у васпитању — да дјеца не остану без добријех примјера у средини, у којој живе. До-бри примјери од стране родитеља, бабица, учитеља и другога морају увијек упућивати дјецу. Дјеца радо подражавају ономе што виде, она се прије науче да подражавају, него да познају.“ „Треба брижно чувати дјецу од дружења с неваљалијем љу-дима и покваренијем друговима, да се не заразе од њих рђа-вијем примјерима.“

О школској дисциплини Коменски говори, да је то битни услов за успјешну поуку и васпитање, „школа је без дисци-плине, што и млин без воде.“

„Но дисциплина се не мора одржавати виком, ударцима и пријетњом, но присебношћу и пажњом наставника.“ „Дисциплинарне мјере морају се примјењивати без раздражености, срџбе и мржње, да се онај, коме се то примјењује, увјери, да се то чини ради његова добра и да то произлази из очинскога осјећања онијех лица, која су над њим постављена.“

Д о н Л о к .

Инглеz Дон Лок (1632—1704) родио се је близу Бристoла. Он је у младости добио темељито образовање; изучавао је философију, а нарочито медицину. У 34-ој години живота добио је мјесто васпитача у породици грофа Шефтсбери. Петнајестогодишњи грофов син био је слаб и болешљив, али благодарећи раду свога васпитача он ојача и развије се, те се ожени и изроди седморо дјеце, од које најстаријега сина повјери такође Локу, да и њега васпитава.

И као васпитач у породици Шефтсбери Лок је понекад вршио разне државне дужности.

Он је оставио послје себе неколико дјела, од којих имају педагошку вриједност два, а то „О човјечијем разуму“ и „О васпитању дјеце.“

Својијем дјелом „О човјечијем разуму“ он је поставио темељ за ново изучавање душевних појава (психологије). Као најзгоднији пут за изучавање душевних појава Лок истиче самопосматрање и унутрашњи опит, па да се на основу тога изводе закони душевнога човјекова живота (индуктивни метод.) Према овоме Лок је за изучавање психологије учинио оно исто, што је учинио Бекон за изучавање спољашњега свијета.

Лок, успркос општем тадашњем мишљењу, не признаје, да постоји каквијех год природенијех идеја. У разуму, по његовоме мишљењу, не постоји ништа, што није најприје било у чулима; душа човјекова од природе јест *tabula rasa*, чиста таблица, на којој није ништа написано. Сви појмови и идеје постају помоћу опита. „Но опит бива од двије врсте, т. ј., или постаје ушљед чулнога познавања спољашњега свијета, и тада га називамо осјећањем; или је он резултат унутрашњега душевнога рада, и тада га називамо рефлексijом. Осјећање или чулно примање и рефлексija дају разуму све његове идеје, и њих морамо сматрати као једине прозоре, кроз које пролази свјетлост идеје у мрачни простор наше душе. Спољашњи свијет даје нам идеје чулнога својства, а унутрашњи свијет, или душевни

живот даје нам идеје, које одговарају душевноме раду.“ Од простијех идеја, које душа добија унутрашњијем или спољашњијем опитом, она израђује сложене, више идеје. Представе и идеје, које су постале или спољашњијем или унутрашњијем примањем, чине богатство и имање наше душе.

У дјелу „О васпитању дјеце“ Лок говори и о физичком, наравственом и умном васпитању. „Васпитање, по његовијем ријечима, има огроман утицај на човјека. Од стотине људи деведесет су — добри или зли, корисни друштву или штетни и то баш ушљед онога васпитања, које су они добили. Од васпитања више него и од чега другога зависи разлика у наравима и склоностима појединијех људи.“

Домаће васпитање и поуку Лок стави више него школско, као да у првом може дијете боље очувати чистоту и скромност мисли, него у другом. „Имућни родитељи боље ће учинити, да, у мјесто тога што би шиљали своју дјецу у школу, узму за њих нарочитога васпитача, који ће их научити лијепоме понашању, племенитијем мислима и тежњама, познавању добра, уљудности, поштењу и који ће их обогатити сваковрснијем познањима“... „Домаће васпитање кад се повјери добросавјесноме васпитачу, најбрже и најбоље води к врлини, а у томе се и састоји главна задатак васпитања.“

Локово мишљење о директној домаћег васпитања над школскијем, разумије се, не може бити својено. Домаће васпитање и поука може се претпоставити само рђавој школи. Добра пак школа увијек је боље васпиталиште и училиште, него кућа.

Претпостављајући домаће васпитање, Лок савјетује, да се колико је могуће раније дјеца уводе у друштво одраслијех људи, али само под тијем условом, да им одрасли не би својијем понашањем давали рђав примјер, или их саблажњавали.

Да би родитељи и васпитачи могли како ваља утицати на дијете, Лок им савјетује да се старају, да добију углед и авторитет код дјетета.“ Утврђујте колико је могуће раније своју власт и авторитет над дјецом, да бисте могли безусловно на њих утицати. Нека вас дијете љуби и нека се од вас боји, та два осјећања јесу два главни покретача у васпитању. Кад утврдите своју власт над дјететом и покажете му, да од вас зависи; кад га правилном строгошћу излијечите од рђавијех навика, као што су: лаж, упорност и непослушност; кад увиди да га волите и кад и оно свјесно и топло заволи вас — онда можете промијенити своје понашање према њему и то: како оно све више одраста, тако нека и ваша строгост мало по мало

понушта, па се упупштајте с њим у дружевске и ласкаве разговоре и приче, повјеравајте му ваша дјела и намјере, у колико видите, да је оно способно за такво повјерење“.

„Дијељ васпитања мора бити, да се постигне здрава душа у здравоме тијелу.“ Здраво тијело са здравом душом неопходан је услов за срећу човјекову. Ако је човјек болестан или тјелесно или душевно, — не може бити срећан.

Да би се тијело одржало здраво, Лок даје читав ред хигијенскијех савјета. Ево главни од њих:

Треба навикнути дјечији организам на промјене времена, да би се тијем избјегла назеб. Ради ојачања тијела, треба чинити хладне бање. Једно од најбољијех средстава за ојачање тијела јест пливање у ријеци. Дјеца морају проводити већи дио дана на отвореном ваздуху, не обзирући се на доба године, па ни на вријеме. Замотавати дијете у топле и уске хаљине није добро. Дјеца морају јести у одређено вријеме, а јела не морају бити зачињена. Дјеца не смију пити вино, ни шпиритиозна пића. Дјеца морају рано лијегати и рано устајати; доста је спавати осам сати. Постеља не смије бити сувише мека. Не треба навикавати дјечији организам на љекарства. Љекарствима и љекару може се прибојети само у озбиљнијем случајевима. Уопште, физичка васпитање дјеце богатијех и знатнијех родитеља мора бити налик на васпитање дјеце имућнијех сељака.

У наравственом васпитању треба поступати, не како коме на ум падне, или по страсти, него по здравоме разуму и паметно. „Никада не треба угађати размажености и вољи дјетета; напротив, треба им увијек противуставити јак отпор. Никада не треба задовољавати она дјечија потраживања, која она упорно захтјевају, желећи по што по то да дођу до онога што желе, па ма и плачем и виком. Праве дјечије потребе треба задовољавати добровољно и одма. Ако н. пр. дијете тражи да једе или да пије, онда га, разумије се, треба наранити или напојити. Но ако уз то оно само одређује, што баш жели да једе или да пије, н. пр. слаткиша или вина, онда му треба без разговора отказати. Дијете треба да се рано навикне, да своје жеље ограничава.“

Лок мисли, да једно од најбољијех средстава, којим се може утицати на нитомца, јест то, да се код њега развије осјећање части и осјећање стида. „Ако се успије да се код дјетета развије осјећање части и стида, тијем ће у његовој души бити стално заснован почетак побуде, која ће га непре-

стано потицати и руководити к добру. У томе се састоји велика тајна васпитања.“

Похвалу и покуду Лок сматра као природна средства за утицање на дјецу, јер оне дјелују и на осјећање части и на осјећање стида. Дијете од похвале осјећа задовољство, а од поуке се стиди, па се стара да чини оно, што вуче за собом похвалу, а да се уклања од онога, што вуче за собом покуду.

Лок савјетује да се похвала изрече питомцу који пут и јавно, јер јавна похвала усиљава награду. Али је он против тога, да се покуда јавно изрече, или да се мане јавно истичу, јер то може притупити осјећање стида. Лок је и против тјелесне казне. Он савјетује, да се такве казне употребљавају само у крајњијем случајевима, ако је дијете сувише упорно, самовољно и непослушно. Но и у томе случају он препоручује, да се ствар удеси тако, да у самоме стиду од такве казне питомац види вишу казну, него у болу од удараца. „Стид од помисли да се може учинити штогод рђаво и заслужити казна, јест једина права узда, која је кадра уздржати људе на путу спасења.“

„Родитељи не морају сами казнити дјецу, него нека нареду служи да то изврши, јер би осјећање бола долазило од туђе руке, а не од родитељске, и ако то бива по родитељској наредби. Тако ће родитељска власт остати у снази и уважењу, а дјечије нерасположење, које дође ушљед претрпљенога бола, однијеће се на оно лице, које је непосредно казну извршило.“

„Никада не треба казнити дијете у срци, јер тада лако можемо пријећи границе правичности и тијем ослабити пред дјететом свој углед. Дјеца су особито осјетљива према ономе, што је правично и неправично.“

При одређивању казне, треба на сваки начин обратити пажњу на побуде пријеступа. „Ма како велик и важан био дјечији пријеступ, треба при одређивању кривице изузетно обратити пажњу на побуде, које су дијете на то потакле, и да ли је могуће, да му то у навику пријеђе. Само су навластите погрешке достојне да се казне.“

Лок савјетује још, да се утиче на дјецу убјеђењем. „Треба убјеђивати дјецу разговором и расуђивањем. Чим дјеца почну разумијевати човјечански говор, она постану способна да појме истину, и желе прије но ми то и мислимо, да се с њима понашају као с разумнијем створовима. Треба само знати користовати се тијем у руковођењу дјецe. Разговори и расуђивања са дјецом морају одговарати њиховоме узрасту и појмовима. Нај-

убједљивије дјелују на дјецу згодни примјери, који одговарају оној истини, у којој их ми желимо увјерити.“

Не треба одвећ много захтијевати од дјеце. Треба захтијевати од њих само оно, што је потребито. Али кад нешто будемо захтијевали, треба настојати да се то и изврши. Свако попуштавање у томе погледу — штетно је.

Дијете треба још навикавати на лијепо држање и на уљудност, јер су то особине свакојега добро васпитаног човјека. Томе ће се дијете најбоље научити у друштву уљуднијех и пристојнијех људи. Учење играња много помаже да се стече слобода и гipкост у кретању, зато треба рано почети учити дјецу томе.

Али бринући се о пристојности и уљудности у понашању, треба пазити, да те особине буду у хармонији с унутрашњијем свијетом питомца и с расположењем његова срца.

Постоје четири главне погрешке, које су противуположне уљудности, а то су:

- 1.) Грубост;
- 2.) Небрежност у понашању и у опште недовољно уважавање људи;
- 3.) Дух порицања, отуђавања, подругивања и противурјечија, и
- 4.) страст препирања или свађања и прекидања другијех у говору.

Све то треба, ако се опази код дјеце, искорењивати ријечју и примјером.

Треба пазити да се код дјеце не развије тврдичлук, а развијати код њих дарезљивост према другијема, али да то не пријеђе у расипање.

„Тако исто треба пазити, да се не допусти дјеци, да нарушавају правила правичности, најстрожијег поштења и уважаења туђе својине. У противном случају, и најмање нарушење тијех правила, макар и у ситницама, може с временом порастати у велики порок.“ „Треба развити код дјеце гнушање и мржњу према ономе, што је непоштено и неправично, а као најбоље средство да се сачувају од тога јест то, да им се не дозволи, да учине штогод у томе смислу.

Лок Савјетује, да се обрати особита пажња на то, да се дијете сачува од лажљивости. „Пошто је лаж такав порок, којијем се жели прикрити какав год пријеступ, и пошто она води к непохвалнијем дјелима, треба се старати, да се код дјеце развије гнушање према њој. Треба у сваком згодном

случају, у његовом присуству, истицати лаж као најгнуснији порок, који је тако противан племенитости, да се сваки онај, коме је колико-толико мила част, грози од тога, кад га окривљавају у лажи. Кад први пут дијете штогод слаже, треба се к томе однијети строго и с гнушањем и за неколико времена гледати на кривца хладно и с презрењем.“

„Тежња дјечија за знањем почиње се њиховијем љубопитством.“ Она почињу да задају питања. Лок савјетује да им се на питања одговара и да се тијем њихово знање обogaђава. „Ма какво питање давало дијете, на свако треба одговорити. Треба разумљиво објаснити дјетету оно, што у даноме тренутку жели да зна. Добивено знање проузрокује му радост и оно радо даје нова питања. Кад се одговара на дјечија питања, никад им се не треба подругивати, па ма како њихова питања била наивна. Кад се одговара на дјечија питања, не треба их варати. Ако се догоди да дијете даде такво питање, о којему је њему још прерано да зна, онда му је боље без околишања одговорити, да њему то још не треба знати, него га варати лажљивијем или шаливијем одговором.“

Пошто се од дјечије воље треба се старати, да поука дјецѝ омили и да се код њих развије воља за занимање. Такво дијете учиниће трипут већи успјех, него оно, које почиње учити без воље.

Развијати вољу код дјецѝ за занимање не треба слаткишима, него утицањем на њихову радозналост. Казне мало помажу у поуци. „Ко хоће да тјелеснијем казнама примора питомца, да научи какав предмет, тај ће изазвати код њега само мрзост према томе предмету.“ „Пријетње и псовке, кад дијете не разумије неку ствар, не само неће помоћи, да се то разумије, него ће, напротив, одузети му сваку способност, да проникне у саму ствар: утемељити знање у преплашеној души тако је исто тешко, као што је тешко повући правилне праве линије на хартији, на којој се мастило разлијева.“

У случају кад дијете нема воље да учи, Лок савјетује да се поступа овако: треба дијете приморати да се цео дан игра, и пазити га, да никако не прекида. Игра ће му најпослије тако досадити, да ће само зажељети да учи, и у томе случају треба учење узимати просто као пријатан одмор. Лок препоручује такође, да се дјетету даде какав физички труд, док не не добије вољу за учење.

Васпитање и стечено њим добро владање Лок држи више него знање и науку. „Човјек који је поштен и паметан, и који

умије вјешто руководити своје послове, далеко се претпоставља великоме научењаку, који тијех врлина нема.“

Лок савјетује, да се читање учи игром. На дашчицама или другом чему треба прилијепити писмена једно по једно, и дијете, играјући, погађа их и тако их познаје... Пошто научи писмена, треба да учи сријецање, а за тијем читање. Књига за читање треба да је разумљива, да занима дијете и да буде илустрована сликама, које је дијете кадро да појми.

Кад се учи писање, треба најприје научити дијете, како да држи перо и пропис, а за тијем нека се вјежба у писању писмена, вукући руком по написанијем или литографисанијем писменима. За овим може се вјежбати у краснопису и брзопису.

Пошто се ученик научи да пише, треба га учити да црта. Лок даје цртању велики практични значај.

Поука у религији треба да се састоји више у томе, да се у срцу дјетета развије топла вјера и љубав, него да уче разна мјеста из Библије, која оно још и не разумије.

Туђе језике треба почети учити тек пошто се добро научи матерњи језик. Почети треба учењем францускога језика. Начин поуке треба да је практичан: дијете учи туђи језик онијем редом, којијем учи и свој, т. ј. разговором. Граматика долази тек пошто се ученик упути у говору; она не мора бити опширна.

Послије францускога језика учи се латински, јер је учење тога језика, по ријечима Лока, „ушло у обичај.“ Поред свега тога он налази, да је бесмислено, да тај језик уче она дјеца, која немају потребе за то, као н. пр. дјеца која се спремају за трговину, сеоско газдинство и т. д.

Латински језик, као год и француски и матерњи, мора се учити практично, т. ј. разговором и читањем. Ако се не би могло наћи такво лице, које би могло предавати латински језик практично, онда треба прибјећи овоме начину:

„Узме се каква лака и занимљива књига, н. пр. Ђзопове басне, и пише се између линија буквални пријевод, тако да под сваком латинском ријечи стоји ријеч пријевода, која јој одговара. За тијем приморавају ученика да чита и понавља тај пријевод све дотле, док запамти све латинске ријечи. Пошто се тако научи једна басна, прелази се исто тако на другу. Ту он научи мијењање латинскијех облика.

Поред учења језика Лок препоручује, да се дјеци дају и реална знања. Тако, кад се разговара француски или латински, може се дијете познавати и с другијема предметима. За при-

јевод с латинскога језика на свој могу се давати такви чланци, који могу обогатити питомца познањима из ботанике, географије, астрономије и анатомије.

Лок не држи за умјесно вјецбање питомаца у стихотворству и у опште он даје мало значаја поезији. „И ако је ваздух на Парнасу пријатан, опет је земљиште бесплодно: никакве користи не може се добити...“ „Ако се баш жели помоћи питомцу, да се код њега развије способност за писање стихова, онда много боље за то могу послужити грчки и римски пјесници, него састављање латинскијех стихова, који ништа не ваљају.“

Музику он такође не цијени много. „Наш је живот кратак, те треба трошити вријеме и труд на то, да се стеку кориснија и потребитија знања, него што је музика.“

Аритметику Лок ставља врло високо. „У рачуну свако треба да се вјецба, колико је могуће дуже.“ Геометрија, астрономија, историја и географија морају такође ући у наставни програм. Да би се придобило правилно суђење и љепота у говору треба изучавати Цицеронова дјела и вјецбати се у усменом и писаном излагању мисли. Познавање закона своје домовине Лок сматра за обавезно за свакога човјека.

Ради довршења изобразења Лок препоручује, да се питомца учи јахању, занатима и уљуднијем играма (танцима). Он даје прави значај и путовању и говори: „путовања ради изучавања туђијех језика најбоље је предузимати од седме до шеснаесте године; најнезгодније пак за то вријеме јест од 16—20-те године, јер у то доба човјек је још сувише млад за добијање озбиљне науке, а управо је дорастао за провиђење, за који му путовање пружа више прилике, него живот код куће.“

Лок захтјева да васпитач има такве особине, које би му дале могућност, да може извршити свој тешки позив. „Ја мислим, говори он, да васпитач, ради тога, да би могао извршити своју задаћу, мора имати сталан и умјеран карактер, а тако исто да мора имати и много љубави према дјечи и радити паметно и дошљедно.“ Млади људи, који имају какву ману било ума, било срца не могу бити добри васпитачи. „Да би се дао питомцу добар правац, треба да васпитач има такве особине, које доликују свакоме добро васпитаноме човјеку, треба да се умије понашати у свијема приликама живота и да зна правила пристојности и уљудности. Без васпитања и добре умне способности могу бити од штете. Тако н-

пр., смјелост код човјека, који је рђаво васпитан, прелази у грубост; наученост — у педантизам; оштроумље — у будалаштину; искреност — у неотесаност и простоту; услужност — у ројско удварање. Као год што драги кам без обраде не може служити за украс, тако се исто и природне душевне особине мало блистају без васпитања. Добро васпитање не исказује се само у томе, да човјек умије скинути капу и лијепо се поклонити, него и у томе, да ријечи, погледи, покрети, држање тијела, па и мјесто, на којему сједимо или станемо у друштву, буду удешени према лицима, којима се односимо и приликама, у којима се налазимо, и да све то буде без икаквог усиљавања. Све те особине мора имати васпитач, да би их могао предати своме питомцу.“

„Васпитач мора добро познавати свијет и људе, њихове мање и слабости, па с њима упознавати свога питомца, према томе на колико је он способан да то разумије. Ово треба чинити за то, да питомац, пошто изучи људе и њихове карактере, не би узимао те људе ни за боље, ни за горе, него што су у ствари, и тако да се спреми за живот и за борбу с онијем искушењима, која му се у животу срету.“

Лок препоручује родитељима, да се с уважењем односе према васпитачу, да би тако подржали његов углед код питомца.

Своје дјело „О васпитању дјетета“ Лок завршује овијем закључком:

„Различне особине, које су својствене свакоме дјетету без изузетка, чине те није могуће васпитавати двоје дјеце на један начин. К овоме треба додати и то, да начин васпитања мора бити различит за свако звање и сталез. Општа правила васпитања, која су изложена у овој књизи одређена су и написана за сина једнога знатнога човјека (пријатеља пишчева) у оно вријеме, кад је тај син био још одвећ млад.“

Ф е н е л о н .

Француски писац Фенелон (1651—1715) може правично заузети мјесто међу првијем педагозима XVII-ог вијека, како по својему дјелу „о васпитању дјевојака“ тако и по својему практичноме педагошкоме раду. Он је био син знатнијех родитеља. У младости својој спремао се је за духовни чин и постао је најприје свештеник, а доцније архиепископ. Због своје научености био је изабран за члана академије.

Питање о побољшању васпитања младежи непрестано га је занимало. Десет година предавао је у једноме женском заводу и као резултат тога рада појавило се је његово дјело „о васпитању дјевојака.“ Ово дјело било је посвећено једној знаменитој грофици, која се њиме успјешно користовала, васпитавајући своју дјецу.

У томе дјелу Фенелон говори, да је рђаво васпитање жена штетније за друштво, него рђаво васпитање мушкараца. Мушкарац, било као син, брат или муж, налази се увијек под огромнијем утицајем женске нарави и његов карактер зависи од њенога утицаја, због овога правилно васпитање женскиње, а нарочито оплемењавање њенога срца има великога значаја за усавршавање друштва.

Слабо васпитање и изображење дјевојака има јадне пошљедице не само за друштво, него и за њих саме, јер порађа у њима душевну празнину и досаду. Ако се дјевојка није навикла на озбиљан рад, она не може имати ни лијепог укуса ни воље за работу и мало по мало пада у љеност. Код ње се јавља страст за уживање, за забаве и позоришта; она постаје радознала и брбљива; воли романије, комедије и разне фанстастичне рписе, а тиме учини да мало вриједи за правилан и разуман живот.

Треба се чувати да васпитањем дјевојке не би постале сувише њежне и плашљиве, а такође и од тога, да се не би код њих развиле и друге мане као: сувишна осјетљивост, ревњивост, лукавство, плачљивост и др., које се често код дјевојака налазе. Више свега треба се бринути, да се код њих не развије сувишно славољубље: још из дјетинства може се опасити код дјевојака та црта, да желе да се допадају. Треба такође ограничавати њихове тежње за накитима и новостима.

Пошто је свакој женској одређено да буде васпитачица дјете. треба их спремити за то. Нека дјевојке пазе осталу дјецу, изучавају њихову нарав и нека се упознају са средствима, којијема се могу отклонити од зла, а упутити к добру.

Осим тога, свака жена мораће управљати кућом и бити газдарица, за то их треба учити како се газдинство води. Корисно је да се дјевојакама у породици дају различити послови, како би се на њих рано навикле.

Ма какав положај дјевојка заузела, мора се чувати од празног провођења времена. Природа, казна, која је бачена на првог човјека, примјер Исуса Христа, — све то побуђује нас овдје на земљи, да се трудимо. Навикавање на труд мора одгова-

рати овијем условима, у којијема ће она морати живјети. Било би опасно, кад би дјевојка изашла из одређенога јој круга.“

Читаво васпитање једне дјевојке мора бити прожмано религијозношћу. Помоћу читања св. Писма и вршења религијознијех обреда треба да се развије у њој искрена и нелицемјерна побожност.

За женску су потребита ова знања: читање, правилно писање, рачун и вођење домаће економије. Корисно је за њу такође, да зна главније законске претписе своје домовине. За оне женске, које имају велика имања, корисно је да знаду правила газдинства. Најпослије, жена мора у неколико да зна — како се уређују школе за дјецу, како се треба занимати бар обичнијем занатима, како се може помоћи болеснику. Корисно је да дјевојка чита историјске књиге, особито историју грчку и своје домовине, јер то развија њен ум и оплемењава јој душу, обogaћавајући је узвишенијем идеалима и животном мудрошћу, а предупређујући, да се код ње не развије склоност к комедијама, романима и шкодљивим стиховима.

„Није никакве користи да дјевојка знаде италијански и шпањолски језик, јер би јој то знање већином служило само за то, да чита разне бесмислене и шкодљиве књиге.“ — „Много је корисније изучавати латински језик, јер је то језик црквени.“ Може се дозволити дјевојкама да читају разне производе пјесничке и говорничке, ако су само **CRNOJEVIĆ** да их ваљано разумију. Музику могу учити само у томе случају, ако имају за то дара, но и тада треба главну пажњу обратити на религијозну музику, да се код женскиња не убије страх Божији. Корисно је да дјевојке уче живопис, јер то помаже да се код њих развије укус к ономе што је лијепо, а то је важно за усавршавање женскијех ручнијех радова.

Ово дјело „о васпитању дјевојака“ било је први покушај, да се изнесе правилан систем женскога васпитања, о којему су се у Француској бринули раније, него ма у којој другој јевропској држави.

Због овога дјела, као и због другијех његовијех педагошкијех способности, Фенелон је био позван, да васпитава наслѣдника француског пријестола, сина Луја XIV-ог. Ово дијете и ако је било способно, опет је било и врло својевољно и ватрено. Фенелон је успио, те је својега питомца узео потпуно у руке и упутио га тако, да се је сам почео борити противу својих мања.

Фенелон је поучавао својега питомца постепено и дошљедно. Најприје му је причао лаке приче, затијем је прешао на митологију, историју и дјела старијех пјесника, говорника и историчара. Он је употребљавао сваки згодан случај, да разговором обогати знање својега питомца и да утиче на његово осјећање и вољу.

Читаво изображење младога принца било је завршено философијом и религијом и њиховијем историјскијем развитком. Таквијем начином сва поједина знања из свију предмета била су осмишљена и сведена к јединству.

Фенелон је за својега питомца написао књигу „Телемак.“ Ова је књига постала у Француској као главно упуство за изображење и васпитање младежи и имала је много издања и пријевода. Осим тога, за њега истога Фенелон је написао басне, приче, разговоре мртвијех и др. списе, који, као год и „Телемак,“ служе и до данас као најљепши обрасци љепоте стила и дубине мисли.

Август Херман Франке.

Август Херман Франке (1663—1727) спада у број онијех добротвора човјечанства, који је рад оставио дубоки траг после себе.

У граду Хале (у Прусији) налази се читав низ васпитних завода, а над вратима им стоји овај натпис: „Они који се надају на Господа налазе нову снагу и лете на крилима као орлови, тежећи непрестано напријед и не морећи се.“ Сва та здања и заводи у њима постоје искључиво благодарећи раду сиромашнога свештеника и професора Августа Франке.

Франке се је родио у Либеку, а кад му је било три год. прешао је са својим оцем у Готу. Ту је ступио у гимназију, коју је свршио у 14-ој својој години. Од 16 година ступио је на свеучилиште у Килу, гдје је изучавао нарочито богословске и философске науке. У 21-ој год. прешао је у Лајпциг, гдје је добио учени степен и читао лекције по богословљу. Кроз 3 године он је добио мјесто за проповједника у Линебургу. То су били тешки дани за њега — дани вјерскога сумничења. Он је већ намјеравао да се одрече од проповједничког звања, као човјек који није тога достојан и као грешник, који се колеба у вјерскијем питањима. Но један пут у тренутку тешке сумње пане на кољена и замоли Бога, да му опрости и да га тако избави од мукâ. Послије овога он је осјетио

као да му је лакше на души. Нестало је сумње, а у његовом срцу утврдила се је вјера. Душа његова напунила се је такве радости, какву никад прије тога осјећао није. „Од тога доба, говори он, почиње се управо моје истинито обраћање к Богу, којег сам ја познао не умом, него сцем.“

Из Линебурга Франке је прешао у Хамбург. Овдје је отворио основну школу. „Радећи у тој школи, говори он, све ми је из дана у дан постајало јасније, да постојећа школска уредба није добра, а васпитање дјеце да није савршено. То ме је све још тада потакло да пожелим, да се Бог смилује на мене и удостоји ме, да и ја по могућности приложим своју лепту за побољшање наставе и васпитања, да би постало што савршеније.“

Год. 1692 Франке је добио позив, да заузме мјесто професора грчкога и другијех источнијех језика у ново отвореноме свеучилишту у Хале, а у исто вријеме да буде свештеник у једноме предграђу тога града. Франке је примио позив и прешао у Хале, гдје је и остао читавијех 35 година, т. ј. све до смрти, радећи неуморно на пољу васпитања и поуке младежи.

Франке је почео свој благотворни рад с малога, али је само радио дошљедно и благодарећи топлој љубави према сиромашнијема и жељи да у њима корист својима ближњима распространио је своје добротворне заводе до огромнијех размјера. Свакојега четвртка скупљали су се у црквену кућу, у којој је Франке живио, сиромаси да добију милостињу. Једанпут у мјесто да им милостињу раздаје, позове их у своју собу и почне да их поучава. Ова се је поука свршила општом молитвом. Кад су сиромаси кренули да иду, онда им је он рекао, да ће их свакојег четвртка поучавати. Било је много таквијех, који су жељели да слушају поуке овога пастира, али њему су највише бриге задавала сиромашна дјеца, која остају без свакога васпитања и изражавања. Он јо знао да за њих треба отварати школе, али није имао средстава за то. Због тога он прикује на црквена врата један ковчежић за добровољне прилоге на сиротињу. На ковчежићу написао је изреке из апостолскијех посланица. „Ако ко има сувише, па види брата свога у невољи и затвори од њега срце своје, како у њему пребива љубав Божија?“ (Јован. I. 1, 7). „Нека сваки даје по доброј вољи не са срцбом и не насилно, јер Бог љуби онога, који од добре воље даје.“ (Коринт. II. 9, 7).

Једанпут је он у ковчежићу нашао 7 фиорина, — „с овим се може уредити школа“, радосно повиче он. Тај исти дан

он је купио два талијера учила, па их раздао сиромашној дјеци и позвао једног ђака са свеучилишта да их учи. Многа дјеца нијесу више вратила добивена учила, али Франка није то помело, он је купио нова учила, само што их није више давао дјеци, да их кућама носе, него им је дао право, да се њима користују у школи. Школа је била уређена у његовом стану. Број ученика брзо је растао, — прве године било их је више од 60. Потребито је било да се подијеле на два разреда, рад чега је била најмљена једна соба у сусједној кући.

Добротворност, коју је Франке показивао, обратила је на себе пажњу друштва и из дана у дан све је више расло повјерење према њему и са свију страна шиљали су му прилоге, како у новцу, тако и у стварима, а то му је давало могућност, да умножи број завода за поуку и васпитање.

Пошто је увидио, да није довољно само учити сиромашну дјецу, него их треба и васпитавати, он је уредио за њих васпиталиште. Осим тога, он је уредио тако звани Педагогијум за поуку и васпитање дјеце знатнијех родитеља. Он је ово учинио с тога, што су се неки знатни људи обратили к њему с молбом, да се заузме око васпитања њихове дјеце.

У Педагогијуму се је предавао закон Божији, језици и тако звани реални предмети. Ради очигледне наставе у реалнијем предметима, била је при Педагогијуму уређена ботаничка башта, кабинети за природопис и физику, хемијска лабораторија и друга уређења. За физичке радове имали су алате за дрводјелство, за полирање стакла, за бојадисање и т. д. Што се тиче научнога уређења Педагогијума, особито се баца у очи то, што је сваки ученик, према својијема познањима из различитијех предмета могао да се учи не само у једноме, него у више разреда. Тако н. пр. ученик, који је слабо успијевао из грчкога језика, учио је тај језик с ученицима млађега разреда, који су се по знању равнали с њим. По другијем пак предметима он је ишао заједно са својијем друговима старијега разреда. Према овоме, сваки ученик имао је са собом као другове оне ученике, који су једнако с њим из дотичнијех предмета успијевали.

Осим Педагогијума, Франке је уредио још и латинску школу, у којој су предавали: закон Божији, језике и реалне предмете.

Он је уредио још и неколико основнијех, варошкијех школа, у којијема су најприје предавали само закон Божији, читање, писање и рачун, а доцније су додати и ови предмети: природопис,